

Ylivelkaantuminen

Haastattelututkimus ylivelkaantuneiden kokemuksista

LAB-ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK), Sosiaaliohjaus

2021

Noora Frantzi, Laura Hallahuhta-Penttilä

Tiivistelmä

Tekijät Frantzi, Noora Hallahuhta-Penttilä, Laura	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Valmistumisaika 2021
	Sivumäärä 37	
Työn nimi Ylivelkaantuminen Haastattelututkimus ylivelkaantuneiden kokemuksista		
Tutkinto Sosionomi (AMK)		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio		
Tiivistelmä <p>Ylivelkaantuminen on kasvava yhteiskunnallinen haaste, joka vaikuttaa syvästi ylivelkaantuneiden henkilöiden elämään. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää ylivelkaantuneiden kokemuksia tilanteestaan ja saatavilla olevasta avusta.</p> <p>Kyseessä oli laadullinen tutkimus, jonka aineisto kerättiin teema- ja sähköpostihaastattelulla. Haastatteluihin osallistui ylivelkaantumisen kokeneita henkilöitä. Lisäksi tutkimusta varten haastateltiin ylivelkaantuneita auttavia tahoja.</p> <p>Teorialuvuissa käsiteltiin ylivelkaantumista ilmiönä löydetyin materiaalin perusteella. Työssä selviää ylivelkaantumiseen johtaneita syitä sekä sen aiheuttamia seurauksia sekä miten ylivelkaantuminen on kehittynyt Suomessa ja muualla Euroopassa.</p> <p>Ylivelkaantumiseen liittyy tiiviisti paitsi kokemukset omasta velkaantumisesta myös avun piiriin pääseminen ja avun saaminen sekä ylivelkaantumista ennaltaehkäisevät palvelut. Ylivelkaantuminen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti henkilön elämään ja haastaa yhteiskuntaa tarjoamaan heitä auttavia palveluita.</p>		
Asiasanat ylivelkaantuminen, kokemukset		

Abstract

Author(s) Frantzi, Noora Hallahuhta-Penttilä, Laura	Type of Publication Thesis, UAS Number of Pages 37	Published 2021
Title of Publication Over-indebtedness An interview study on the experiences of over-indebted people		
Name of Degree Bachelor of Social Services (UAS)		
Name, title and organization of the client		
Abstract <p>Over-indebtedness is a big societal problem that makes life difficult for over-indebted people. The purpose of the study was to find out the experiences of over-indebted people about their own situation and the help available.</p> <p>The material of the qualitative research was collected through thematic and e-mail interviews. The interviewees had experienced over-indebtedness.</p> <p>The theoretical part dealt with over-indebtedness as a phenomenon based on the material found. The work examines the causes of over-indebtedness and its consequences, as well as how over-indebtedness has developed in Finland and elsewhere in Europe.</p> <p>Over-indebtedness is closely linked not only to experiences of person's own indebtedness but also to accessing and receiving assistance and services to prevent over-indebtedness. Over-indebtedness has a holistic impact on a person's life and challenges society to provide services that help them.</p>		
Keywords over-indebtedness, experience		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Velkaantuminen	2
2.1	Ylivelkaantuminen.....	2
2.2	Kehitys Suomessa	3
2.3	Muulla Euroopassa	4
2.4	Velkaongelmien syyt.....	5
3	Ylivelkaantumisen seuraukset.....	7
3.1	Taloudelliset	7
3.2	Terveydelliset	7
3.3	Sosiaaliset	8
4	Velkaongelmiin annettava tuki	10
4.1	Tuen piiriin löytäminen	10
4.2	Talous- ja velkaneuvonta	11
4.3	Kunnan sosiaalityö.....	11
4.4	Takuusäätiö.....	12
4.5	Seurakunnan diakoniatyö	13
5	Keinoja hillitä ylivelkaantumista.....	14
5.1	Hallituksen keinoja.....	14
5.2	Talousosaamisen vahvistaminen	14
5.3	Ennakoivan talousneuvonnan hanke	15
6	Opinnäytetyöprosessi	16
6.1	Tarkoitus ja tavoite.....	16
6.2	Tutkimuskysymykset.....	16
6.3	Menetelmä ja aineisto.....	16
6.4	Aineiston analysointi	18
7	Luotettavuus ja eettisyys.....	20
8	Tulokset.....	22
8.1	Velkaantumisen syyt.....	22
8.2	Tuen saatavuus	23
8.3	Keinot varhaisempaan puuttumiseen	25
8.4	Häpeä ja esteet avun hakemiselle	26
9	Pohdinta ja yhteenveto	28
	Lähteet	31

Liitteet

Liite 1. Saatekirje haastatteluihin.

Liite 2. Tietosuojalomake.

Liite 3. Teemahaastattelurunko.

1 Johdanto

Ylivelkaantuminen on aiheena ajankohtainen. Suomalaiset kotitaloudet ovat velkaantuneet tasaisesti koko 2000-luvun (Majamaa & Rantala 2020, 6). Velkaantuminen ja erityisesti ylivelkaantuminen ovat olleet puheenaiheena ja otsikoissa jo useamman vuoden ajan. Teke­mällä googleen haun hakusanalla ylivelkaantuminen, tulee tuloksena suuri määrä iltapäivä­lehtien tai Ylen verkkopalvelun uutisia ja tarinoita ihmisten velkaantumiskokemuksista sekä merkeistä, joista voi tietää olevansa ylivelkaantunut.

Vuonna 2019 kotitalouksista 59 % oli velkaa ja 16 %:lla velan määrä verrattuna vuosittaisiin tuloihin yli kolminkertainen (Kotitalouksien varallisuus 2019, 2021, 2). Vuoden 2021 kesä­kuussa 389 000 suomalaisella oli maksuhäiriömerkintä (Maksuhäiriöisten henkilöiden määrä on vakiintunut noin 390 000 tasolle 2021).

Huoli kansalaisten ylivelkaantumisesta on kasvanut. Ylivelkaantuneiden ja maksuhäiriöis­ten asema on ollut esillä keskusteluissa. Velkaongelmien kasvu onkin herättänyt päättäjien huolen kuluttajien talousosaamisesta (Ehdotus Suomen talousosaamisen kansalliseksi strategiaksi 2021, 6). Päättävät tahot ovatkin miettineet tapoja helpottaa ylivelkaantuneiden tilannetta ja estää ylivelkaantuminen. Etenkin ennaltaehkäisyyn tulisi etsiä uusia toiminta­muotoja, palveluiden pääpainon vielä ollessa korjaavissa palveluissa (Peura-Kapanen ym. 2016, 30). Julkinen käsittely koskeekin paljolti sitä, kuinka ylivelkaantuminen tulisi pysäyttää ja velkaantuneita auttaa. Opinnäytetyön kautta halutaan antaa ylivelkaantumisen kokeneille henkilöille mahdollisuus saada äänensä kuuluviin. Kysyimme heiltä mitkä syyt ovat joh­taneet velkaantumiseen, mitä velkaantuminen on aiheuttanut ja kuinka ongelmaa voisi eh­käistä syvenemästä.

Kyseessä on teemahaastatteluin toteutettu laadullinen tutkimus. Haastatteluihin osallistui ylivelkaantuneita henkilöitä. Haastatellut henkilöt etsittiin yhteisöpalvelu Facebookin vel­kaantumista käsittelevästä suljetusta ryhmästä. Haastateltaviksi etsittiin henkilöitä, joilla oli omakohtaista kokemusta ylivelkaantumisesta.

Ylivelkaantumista ja siihen saatavia palveluita käsiteltävässä tutkimuksessa koimme tärke­äksi tuoda esille ylivelkaantumisen kokeneiden henkilöiden ajatusten lisäksi myös velkaan­toneita auttavien ja tukevien tahojen näkemyksiä heidän työstään tiedon ja ymmärryksen laajentamiseksi. Opinnäytetyötä varten haastateltiin Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystyöntekijä Eksoten aikuissosiaalityöstä sosiaalityöntekijää ja -ohjaajaa, Lappeenrannan oikeusavusta talous- ja velkaneuvonnan työntekijää, Takuusäätiötä sekä Lappeenrannan seurakuntayh­tymän diakoniatyöntekijöitä.

2 Velkaantuminen

2.1 Ylivelkaantuminen

Suurella osalla suomalaisista kotitalouksista on velkaa, mutta kaikki velkaantuneet eivät suinkaan ole ylivelkaantuneita. Ilmiötä käsiteltäessä on tärkeää erottaa toisistaan velkaantuminen ja ylivelkaantuminen, koska niillä molemmilla on oma merkityksensä.

Luotot kuuluvat kiinteästi talousjärjestelmään. Ne tarjoavat mahdollisuuksia toteuttaa asioita, joihin muuten ei olisi mahdollisuutta kuten asunnonosto tai opiskelu. Velkaantuminen tarkoittaa perusteltua luotonottoa järkevään tarpeeseen. (Helaniemi 2020.)

Sen sijaan ylivelkaantumisen määrittely ei ole yksinkertaista, vaan siitä löytyy useampia tapoja selittää käsitettä. Myös eri maissa ylivelkaantumisella voi olla erilaisia merkityksiä.

Suomen pankin määritelmän mukaan ihminen on ylivelkaantunut, kun velkaa on viisinkertainen määrä verrattuna käytettävissä oleviin tuloihin (Ylivelkaantuminen ja velkojen lyhenys 2016). Yksi tapa määritellä ylivelkaantuminen on riittävä määrä maksuhäiriömerkintöjä (Blomgren ym. 2014, 245–246). Maksuhäiriömerkinnän luottotietorekisteriin voi saada toistuvasti maksamatta jätetystä laskusta tai velasta.

Yhden määritelmän mukaan ylivelkaantumisella tarkoitetaan tilannetta, jossa velat aiheuttavat hankaluuksia selviytyä jokapäiväisistä elinkustannuksista (Kauppi 2018). Tällöin ylivelkaantunut henkilö tai kotitalous ei selviydy lainoistaan tai niiden maksamiseen otetaan uutta lainaa.

On kuitenkin huomioitava, ettei ylivelkaantumiseen aina liity lainanottoa, vaan kuluttajilla voi olla ongelmia esimerkiksi laskujen, vuokran tai verojen maksamisessa. Maksuvaikeudet näkyvät selvästi kuntien sosiaali- ja terveyslaskujen maksamatta jättämisessä. (Peura-Kapanen ym. 2016, 18.) Muttilainen määrittelee velan olevan normaalia, kun henkilö pystyy maksamaan luoton maksuerät. Ylivelkaantumiselle ei hänen mukaansa ole varsinaista mittaa, vaan maksukyky määrittelee mahdollisuuden veloista selviämiseen ja termi viittaa ongelmiin lainanmaksussa. (Muttilainen 2002, 8.)

Ylivelkaantuminen voidaan myös määritellä subjektiiviseksi ja objektiiviseksi. Subjektiivinen velkaantuminen liittyy henkilön omaan kokemukseen kyvystään maksaa velkaa. Objektiivisessä velkaantumisessa henkilö on saanut maksamattomasta laskusta tai velasta maksuhäiriömerkinnän tai ne voivat olla esimerkiksi ulosotossa. (Majamaa & Rantala 2020, 8–9.)

Suurimmaksi osaksi ylivelkaantuneisuutta koskeva poliittinen keskustelu on liittynyt virallisiin velkoihin. Kuitenkin tarvitessaan kiireesti rahaa iso osa ihmisistä kääntyy sukulaisten

tai ystävien puoleen. 8 % EU:n kansalaisista on ilmoittanut, etteivät he kykene maksamaan epävirallisesti otettuja lainojaan pois. EQLS (European Quality of Live Survey; Euroopan elämänlaatu tutkimukset) mukaan velkojen maksamatta jättämistä ystäville ja sukulaisille ilmenee kaikissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa. (Dubois 2013, 6, 19.)

2.2 Kehitys Suomessa

Käsitteenä ylivelkaantuminen ei ole uusi asia, vaan siitä on puhuttu jo ainakin 1960-luvulta lähtien liittyen maatilojen ylivelkaantumiseen (Muttillainen 2002, 9). Kotitalouksien velkaantumisaste eli kotitalouksien velka suhteessa käytettäviin tuloihin, on noussut 1970-luvulta lähtien. Vuoden 1975 lopussa velkaantumisaste oli 38,5 %. Nousu on ollut muutaman prosentin vuosivauhtia ja siinä näkyy 90-luvun lamavuosien vaikutus, jonka jälkeen velkaantumisaste laski 80-luvun puolenvälin tienoille ennen uudelleen nousuun lähtöä 2000-luvun alkupuolen jälkeen. (Kotitalouksien velkaantumisaste ja korkorasitus Suomessa.)

Velkaongelmien luonne on muuttunut 1990-luvun lama-ajasta 2000-luvulle tultaessa. 1990-luvulla puheenaiheena olivat lainojen takaajat, yrityslainat sekä työttömyys. Viime vuosina haasteet ovat liittyneet vahvasti helposti saataviin ja vakuudettomiin pikavippeihin, joista tilanne voi edetä nopeaa vauhtia ja aiheuttaa vakavia seurauksia. (Rantala & Tarkkala 2010, 19.) Pikavippien vaikutus velkaongelmien kasvuun näkyi nopeasti niiden tullessa markkinoilla vuonna 2005 ja kulutusluottojen käytön kasvulla arvellaankin olevan vaikutusta ylivelkaantumisen lisääntymiseen, joka lisääntyikin runsaasti vuosina 2005–2010 (Majamaa & Rantala 2020, 91).

Kotitalouksien ylivelkaantuminen on ollut tasaista koko 2000-luvun. Valtioneuvoston 21.12.2020 julkaiseman selvityksen mukaan maksuhäiriöisten suomalaisten lukumäärä on viimeisen kymmenen vuoden aikana kasvanut reilulla 80 000 henkilöllä. Samaan aikaan kun suomalaisten tulot ovat kasvaneet, ovat kasvaneet myös otettujen lainojen euromäärät, joka taas on vaikuttanut velkaantumisasteen kasvamiseen. (Majamaa & Rantala 2020, 6.)

Suomalaisten velkaantumisaste on noussut koko 2000-luvun ajan ja peräti kaksinkertaistunut, ollen vuoden 2021 maaliskuussa 133,6 prosenttia (Majamaa & Rantala 2020, 6; Kotitalouksien velkaantumisaste ja korkorasitus Suomessa.) Yli 70 % veloista liittyy asumiseen, asunto- ja taloyhtiölainojen määrän kasvaessa. (Eurooppa 2020-strategia 2020, 31.)

Kansalaisten velkaantuminen näkyy lisääntyneinä yhteydenottoina velkaantuneita auttaviin palveluihin. Vuonna 2020 Takuusäätiön neuvontapalveluihin tuli 45 800 yhteydenottoa, joka oli lähes 3000 enemmän aiempaan vuoteen verrattuna. Takuusäätiön neuvontaan ottaneiden hyvätuloisten määrä on kasvanut helpon luotonsaannin kasvattaessa velkamäärää.

Kuluttajien kokonaisvelkamäärä kasvaa maksettaessa velkoja uudella velalla. (Erkkilä 2020.)

Ylivelkaantuminen ja velkaongelmat lisääntyivät vuosina 2005–2010, johon osaltaan vaikuttaa pikavippien tulo markkinoille, jatkuen intensiivisesti vuoteen 2013 saakka. Vuosien 2014–2017 aikana velkaantuminen oli maltillisempaa, mutta kuluttajien ulosotosta johtuvat euromäärät nousivat. (Majamaa & Rantala 2020, 91–92.)

2.3 Muualla Euroopassa

Ylivelkaantuminen ei ole huolenaihe vain Suomessa, vaan koko Euroopan tasolla (Dubois ym. 2020, 1). Vuonna 2016 jopa 14 % EU maiden kansalaisista ilmoitti vaikeuksistaan selviytyä maksuistaan, kuten asumisen kuluista, lainoistaan tai puhelinlaskuistaan. Luvun perustana on nousevan. (Dubois ym. 2020, 10.) Vaikka suomalaisten kotitalouksien velkaantumisaste on muita saman tulotason maita kuten Ruotsia, Tanskaa ja Norjaa matalampi, on se silti euroalueen ja EU-maiden keskiarvoa korkeampi. Suomi myös on saanut yhdessä useamman muun Euroopan maan kanssa huomautuksen kotitalouksien velkaantumisesta Euroopan järjestelmäriskikomitealta (ESRB) vuoden 2016 lopussa. (Selvitys keinoista ehkäistä kotitalouksien liiallista velkaantumista 2019, 32.)

Euroopan unionissa ei ole ylivelkaantumiselle yksiselitteistä määritelmää. Sitä kuitenkin tarvittaisiin, jotta ilmiön mittaaminen ja tutkiminen sekä korjaavien toimien käyttö oikein ja tehokkaasti olisi mahdollista. Ylivelkaantumista on tutkittu Euroopan tasolla, mutta ne ovat käsitelleet yksittäisiä maita. Koko Euroopan unionia koskevalle tutkimukselle on kuitenkin tarvetta. Tutkimuksissa pääpainon tulisi olla korjaavien toimien sijasta ennaltaehkäisevissä toimissa. (Peura-Kapanen ym. 2016, 22–23.) Osana Eurooppa 2020 – strategiaansa EU on asettanut yhdeksi tavoitteekseen köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vähentämisen. Käsiteltäessä asiaa tulisi ottaa huomioon köyhyyden syiden lisäksi myös sosiaalinen syrjäytyminen. Ylivelkaantumisen voidaan katsoa olevan sekä syy, että seuraus köyhyydelle ja syrjäytymiselle. (Dubois ym. 2020, 5.)

Talous- ja velkaneuvontaa tarjoavat tahot vaihtelevat maittain ja tapoja järjestää niitä on useita. Ylivelkaantuneille tarjottavissa palveluissa on paljon vaihtelevuutta ja useassa maassa palveluiden tarjonta on riittämätöntä. (Peura-Kapanen ym. 2016, 24.) EU jäsenvaltioista asukkaille talous- ja velkaneuvontaa tarjoavat Suomen lisäksi Belgia, Itävalta, Irlanti, Saksa, Ranska, Hollanti, Norja ja Ruotsi. Maissa, jossa julkista neuvontaa ei ole, ylivelkaantuneita auttavat muun muassa yksityiset lakimiehet, järjestöt ja sosiaalityöntekijät. Keskieurooppalaisessa mallissa päävastuu ylivelkaantuneiden palveluiden järjestämisestä on kirkolla ja yksityisillä järjestöillä. (Dubois ym. 2020, 19.)

2.4 Velkaongelmien syyt

Velkaantumisen syyt ovat moninaisia. Suurin osa tapauksista on omanlaisiaan ja velkaantumiseen voi vaikuttaa samanaikaisesti monet eri asiat. Velkaantumista voi aiheuttaa pienet tulot verrattuna menoihin tai harkitsematon kulutus, joka voi liittyä muun muassa osaamattomuuteen. Myös toimintakykyyn liittyvät seikat kuten sairaudet tai riippuvuudet voivat vaikuttaa liialliseen velkaantumiseen. Liiallista velkaantumista aiheuttavia tekijöitä voivat olla myös elämänmuutokset ja kriisit, harkitsematon kulutus, riippuvuudet ja toimintakykyyn vaikuttavat sairaudet. Velkaantumiseen voivat vaikuttaa esim. kulutusluotot, pikavipit ja muut korkeakorkoiset luotot, ero, yksin eläminen ja yksinhuoltajuus, työttömyys, sairastuminen, peliriippuvuus, toisen velan takaaminen, konkurssi, taloudellinen väkivalta tai huijaukset. (Radi 2010, 129, 139.) Myös kulutuskeskeisyydellä tai elämänhallintaan liittyvillä ongelmilla voi olla vaikutusta velkaongelmien lisääntymiseen.

Takuusäätiön Minna Mattilan mukaan velkaantumisen tilanne voi olla huolestuttavampi, kun mitä tilastot antavat ymmärtää. Yhä useammalla ei ole vielä maksuhäiriömerkintöjä, sillä he hoitavat velkoja, ottamalla uutta velkaa. (Leiviskä 2021.) Velan maksamisen velalla mahdollistaa 1980-luvun muutos luotonantamisen sääntöihin (Majamaa & Rantala 2020, 11). Tällöin luovuttiin talouden liiallisesta säätelystä ja luoton saanti helpottui (Flemming 2011).

Velkaantuminen voi kehittyä pienistä maksuongelmista. Talous voi horjua pienistäkin seikoista, kuten yllättävistä elämänmuutoksista. Heilahtanutta taloutta voidaan koettaa korjata ottamalla uutta lainaa vanhan maksamiseen ja elämisen rahoittamiseen. (Peura-Kapanen ym. 2016, 50.) Myös lisääntyneellä luotontarjonnalla on vaikutusta ylivelkaantumisen kasvuun. Luotot ovat nykyisin arkipäivää ja niitä käytetään hyväksi eri vaiheissa elämää. (Majamaa & Rantala 2020, 95–96.) Velkaantumisen kasvuun voi vaikuttaa osaltaan suoramarkkinoinnin lisääntyminen sekä lainatarjousten epämääräinen sanamuotoilu, jossa todellinen vuosikorko ja tarvittavat maksut eivät tule selkeästi esille (Zinman 2014, 7).

Henkilön velkaantumiseen voi vaikuttaa myös rakenteelliset seikat kuten asumisen kalliit kustannukset, saatavilla olevat tuet sekä haasteet etuuskien hakemisessa tai epätietoisuus niiden olemassaolosta. Myös kansantaloudellisella tilanteella on vaikutusta työttömäksi joutumiseen ja sen pituuteen. (Zechner 2019, 18–19.) Angelin ja Heitzmannin mukaan velkaantumisen ja velkaongelmien syyt voidaan jakaa kolmeen osaan, joista ensimmäinen on yksilön rahankäyttö ja talouden hoitaminen, toisena kotitalouden pysyvät alhaiset tulot ja kolmantena yllättävät tapahtumat kuten työttömyys, ero tai sairastuminen. (Angel & Heitzmann 2015, 333.) Ylivelkaantumiseen voi vaikuttaa myös sosiaaliturvan riittämättömyys. Eri tuet eivät välttämättä riitä turvaamaan kohtuullisen minimikulutuksen menoja. (Majamaa & Rantala 2020, 97.)

Toimeentulovaikeudet heikentävät myös lapsiperheiden hyvinvointia. On tutkittu, että mitä enemmän toimeentulovaikeuksia vanhemmilla on, sitä heikommaksi he kokevat hyvinvointinsa. Tämä on kytköksissä myös perheiden palveluiden käyttöön. Perhe, jossa on toimeentulo-ongelmia käyttää palveluita enemmän, mutta palveluiden saatavuus on heille heikompaa. (Viitasalo 2021, 224.) Suomalaisten elintaso on yleisesti parantunut. Pidentyneet toimeentulotukiasiakkuudet, korkea työttömyysaste ja terveyserot ovat kuitenkin osoitus siitä, että kaikki suomalaiset eivät ole päässeet osalliseksi hyväosaisuuden kehitykseen. (Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti 2018, 12.)

Asuntolainojen ehtojen keventyminen ja alhainen korkotaso ovat vaikuttaneet asumiseen liittyvien lainojen ottamiseen. Viime vuosina lainojen takaisinmaksuaika on ollut noin 25 vuoden mittainen, mutta 30 ja 35 vuoden mittaiset maksuajat ovat kasvaneet. Laina-aikojen piteneminen voi nostaa myös lainojen keskikokoa ja näin ollen myös kotitalouksien velkaantuneisuutta. (Velkakatto ja asuntolainojen pituusrajoitus tarvitaan patoamaan rahoitusva-kausriskejä 2021.)

Digitalisaation kasvu on vaikuttanut palveluiden saatavuuteen ja rahankäyttöön. Lainojen alhainen korkotaso on luonut harhakuvitelman halvasta lainasta. Oman talouden seuraimista on vaikeuttanut maksaminen digitaalisilla sovelluksilla. Digitaalinen maksaminen voi vaikuttaa taloudenhallintaan ja siihen ettei raha ole niin konkreettista verrattuna käteisen rahan käyttöön. (Ehdotus Suomen talousosaamisen edistämisen kansalliseksi strategiaksi 2021, 3, 9.)

Ihmisten tottumus kuluttamiseen ja lainan saamisen joustavuus on sosiaalityöntekijöiden mukaan yhteydessä ihmisten velkaantumiseen sekä oman talouden epärealistisiin käsityksiin. Yleisiä syitä velkaantumiseen ovat tulojen väheneminen, työttömyys ja kalliit asumiskustannukset sekä liiallinen rahankäyttö suhteessa tuloihin. Ylivelkaantumisella on negatiivisia vaikutuksia kansalaisten hyvinvointiin. (Viitasalo 2021, 224.) Muita tyypillisiä syitä velkaantumiselle voivat olla muun muassa osaamattomuus talousasioissa, elämäntilanteen muutokset ja vaihtelut, halu näyttää ulkopuolelle menestystä tai hyvinvointia sekä ajatus, että pystyy hoitamaan talouttaan paremmin kuin todellisuudessa. Kulutus voi myös olla har-kitsematonta. (Radi 2010, 129.)

Taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset ovat kuitenkin alttiimpia muutoksen aiheuttamalle epävakaudelle arjessaan, sillä heillä ei ole mahdollisuutta varautua muutokseen (Viitasalo 2021, 222–223). Tämä voi aiheuttaa esimerkiksi nopeiden lainojen ottamista.

3 Ylivelkaantumisen seuraukset

3.1 Taloudelliset

Maksamaton lasku tai velka aiheuttaa usein lisää erilaisia kuluja, kuten viivästymiskorkoa ja erilaisia perintäkuluja, jotka kasvattavat velan määrää alkuperäisestä (Velkaantuminen ja maksuhäiriöt). Lisäkulut taas pidentävät velan maksuaikaa ja vaikuttavat näin ollen pidempään henkilön elämään.

Ylivelkaantuessaan henkilöiden laskujen ja velkojen maksaminen yleensä vaikeutuu. Pitkään maksamatta ollut maksu voi johtaa maksuhäiriömerkinnän saamiseen. Velkaantumisella voi olla monenlaisia vaikutuksia henkilön tai kotitalouden elämään. Ylivelkaantuneella voi olla vaikeuksia saada lainaa, vuokra-asunnon saamisessa tai työpaikan saamisessa. (Blomgren ym. 2014, 247.)

Ylivelkaantuminen lisää kotitalouksien ongelmia ja sitä seuraava tuen tarve aiheuttaa yhteiskunnalle ylimääräisiä kuluja sekä heikentää kansantalouden mukautuvuutta yllättäviin negatiivisiin taloudentapahtumiin. Lisäksi kotitalouksien liiallinen velkaantuminen vaikuttaa keskeisesti myös rahoitus- ja talouskriisien kehittymiseen. Kotitalouksien taloudellinen heikkeneminen vaikuttaa kulutukseen ja sitä kautta yritysten toimintaan sekä työntekijöiden lomautuksiin ja irtisanomisiin. Tämä taas vaikuttaa työttömyyteen. (Selvitys keinoista ehkäistä kotitalousien liiallista velkaantumista 2019, 30.) Ylivelkaantuminen voi myös lisätä toimeentulotuen tarvetta (Majamaa & Rantala 2020, 101). Velalla ja siitä syntyvillä kuluilla on vaikutusta siihen kuinka paljon kotitalouden käyttöön jää rahaa muihin elämisen kuluihin. Velkojen maksuun voidaan säästää rahaa muilta elämän osa-alueilta. (Hiilamo 2019, 9.)

Velkaantuminen ja velkaantuneiden heikentynyt maksukyky voivat vaikuttaa kulutuskysynnän huomattavaan pienenemiseen, nostaa pankkien luottotappioita ja aiheuttaa pankkikriisin. Tällä kaikella voi olla negatiivia vaikutuksia kansantaloudelle. (Selvitys keinoista ehkäistä kotitalouksien liiallista ylivelkaantumista 2016, 11.) Ylivelkaantumisesta aiheutuu yhteiskunnalle erilaisia kustannuksia muun muassa ulosotosta, toimeentulotuesta, erilaisista selvittelykuluista sekä velkajärjestelystä. Tehokas talousneuvonta ja opetus voisi vähentää ylivelkaantumiseen liittyvien kulujen määrää. (Peura-Kapanen ym. 2016, 10.)

3.2 Terveydelliset

Ylivelkaantumisesta aiheutuvat seuraukset voivat olla pitkäikäisiä. Tutkimusten mukaan ylivelkaantuminen voi aiheuttaa erilaisia terveydellisiä haasteita kuten diabetesta ja psykoosia (Peura-Kapanen ym. 2016, 19.) Ylivelkaantuminen lisää myös mielenterveyshäiriöitä ja

stressiä. Pahimmillaan tilanne voi aiheuttaa itsetuhoisuutta yksilön kokiessa olevansa umpikujassa velkojensa kanssa (Hiilamo 2019, 17.)

Turusen ja Hiilamon mukaan velkaantumisen ja taloudellisen hädän voidaan ajatella olevan merkittävä kuolleisuuden ja sairastuneisuuden riskitekijä. Eri tutkimusten mukaan ylivelkaantumisella voi olla vaikutusta mielenterveyden heikkenemiseen. Maksuvaikeuksilla on huomattu olevan vaikutusta henkilön mielenterveyteen ja riski kasvoi, jos velkaa oli enemmän. Maksamaton velka voi aiheuttaa itsemurha-ajatuksia. Velan on myös huomattu aiheuttavan tavallista enemmän masennusta. Henkilön uskolla omaan pystyvyyteensä, kykyynsä ja selviytymiseensä on mielenterveyshaasteiden ilmenemisen kannalta positiivinen vaikutus. (Turunen & Hiilamo 2014, 2 4.)

Lamakausien sosiaaliset seuraukset tutkimushankkeessa saadun tiedon mukaan ylivelkaantuminen oli selvässä yhteydessä kroonisiin sairauksiin ja työttömyyseläkkeelle siirtymiseen sekä lisäsi riskiä sairastua psykooseihin tai diabetekseen. Mielenterveysyyt ja hermostonsairaudet taas näkyivät työkvyttömyyseläkkeiden syissä. Tutkimus ei kuitenkaan osoita ylivelkaantumisella ja sairauksilla olevan suoraa syy-seuraussuhdetta, vaan niiden voidaan ajatella vaikuttavan molempiin suuntiin. (Blomgren & Hiilamo, 2016.)

Tutkimukset ovat osoittaneet myös uniongelmien ja ylivelkaantumisen välillä olevan yhteyttä. Unella on merkitystä henkilön fyysiselle ja psyykkiselle terveydelle ja tätä kautta se vaikuttaa myös kansanterveyteen. (Warth ym. 2019, 5.)

3.3 Sosiaaliset

Nykyisin ylivelkaantumisen ajatellaan olevan sosiaalinen ongelma sen liittyessä yhä laajempien ihmisryhmien elämään (Majamaa & Rantala 2020, 7). Velkaongelmilla ja velkaantumisella voi olla vaikutusta sosiaaliin suhteisiin niin perheen sisällä kuin sen ulkopuolellakin. Perheen sisällä ne voivat aiheuttaa konflikteja ja ennustaa eroriskiä. Velkaantumisesta johtuva häpeä voi estää henkilöä hakemasta apua. Velkaongelmat ja ylivelkaantuminen voivat vaikuttaa myös henkilöiden sosiaaliin suhteisiin aiheuttaen pahimmillaan eristäytymistä ja leimaantumista. Velkaantunut voi kokea syrjintää tai sen kaltaista käyttäytymistä niin lähipiirissä kuin institutionaalisissa rakenteissakin velkojen vaikuttaessa elämässä etenemiseen, kuten työn tai asunnon saamiseen. (Hiilamo 2019, 9–10.)

Velkaantuminen ja sitä seuraavat rahavaikeudet voivat vaikuttaa muiden tapaan suhtautua henkilöön (Aarnihuhta, 2020, 39). Henkilö voi jäädä sosiaalisesti ulkopuolelle, kun mahdollisuudet osallistua erilaisiin tapahtumiin heikkenee taloudellisen tilanteen vuoksi. Toisaalta velkaantunut voi jäädä ulkopuoliseksi tilanteestaan kokeman häpeän vuoksi. (Ruishalme 2020, 7.) Velkaantuminen voi aiheuttaa henkilölle stressiä, jolla taas voi olla vaikutusta

psykkisiin ja fyysisiin ongelmiin (Blomgren ym. 2014, 248). Velkaantumisen vaikutukset yksilön elämään voivat olla moninaisia sen aiheuttaessa taloudellisia vaikeuksia. Luottohäiriömerkintä taas voi vaikeuttaa vuokra-asunnon saamiseen tai työllistymiseen. Velkaantuminen voi vaikuttaa myös sosiaaliseen statukseen ja kuormitukseen. (Ruishalme 2020, 7.)

Ylivelkaantuneiden asemaa vaikeuttaa velkaantumiseen edelleen vahvasti liittyvä stigma (Kauppi 2018). Takuusäätiön kyselyssä kahdeksan kymmenestä vastasi häpeävänsä omaa velkaantumistaan. Häpeä myös estää usein velkaantuneita hakemasta apua. Odottelu voi kuitenkin pahentaa tilannetta ja lisätä velan määrää, joka taas voi vaikeuttaa ratkaisun löytymistä. Rahaongelmat ajatellaan helposti henkilön omaksi syyksi. Olisi kuitenkin muistettava, että kuka tahansa voi joutua taloudellisiin vaikeuksiin. (Häpeän murtaminen auttaa hakemaan apua talousongelmiin ajoissa 2020.)

Takuusäätiön ”Rahavaikeudet, stigma ja häpeä” kyselyyn vastanneista 86 prosenttia häpesi omaa rahallista tilannettaan ja lähes 80 prosentilla se vaikutti avun hakemiseen. (Murra häpeä, 37.) Häpeän tunteen liittyessä vahvasti velkaantumiseen, tulisi tukevien palveluiden kuten mielenterveystyön ja talous- ja velkaneuvonnan vähentää stigmaa ja viestittää etteivät velkaantuneet ole yksin tilanteensa kanssa (Hiilamo 2019, 25).

Julkinen keskustelu velkaantumisesta ja siihen liittyvistä seikoista on usein negatiivista. Keskustelu tulisi kuitenkin ohjata toiseen suuntaan ja puhua siitä rohkeammin. (Helaniemi 2020.) Ongelmakeskeinen lähestymistapa velkaantumiseen lisää häpeää ja korostaa helposti ajatustapaa, että syy olevan lähinnä velallisen omassa toiminnassa (Pantzar 2020, 8). Puhumalla asioista avoimesti ihmisten tietämys lisääntyy ja vaikuttaa näin ollen asenteisiin ja suhtautumiseen.

4 Velkaongelmiin annettava tuki

4.1 Tuen piiriin löytäminen

Ylivelkaantuneilla on usein useampia samankaltaisia ongelmia, jolloin sopivan asiantuntijan löytäminen voi olla haasteellista. Suomalainen palvelujärjestelmä on pirstaleinen ja jäykkä. Palvelujärjestelmämme haasteena on, ettei mikään auttamistaho pysty auttamaan ylivelkaantunutta kokonaisvaltaisesti vaan ammattilaiset hoitavat asiakkaan asioita omasta tulo-kulmastaan. Auttavia tahoja on paljon, mutta keskinäinen työnjako näiden välillä voi olla epäselvä. Yhteistyö ei välttämättä ole yksinkertaista eri toimijoiden vastuurajojen vuoksi. Eri toimijat eivät välttämättä myöskään ymmärrä täysin toistensa työn luonnetta ja kommunikointi voi jäädä vähäiseksi. Asiakkaat voivatkin joutua kulkemaan ammattilaiselta toiselle. (Peura-Kapanen ym. 2016, 51.) Palvelujärjestelmän koostuessa erillisistä palveluista henkilön voi olla vaikea tietää mistä lähtisi hakemaan apua (Peura-Kapanen ym. 2016, 30). Lisäksi palvelujärjestelmässä on panostettu pitkälti korjaaviin palveluihin ennaltaehkäisevien palveluiden ollessa vähäistä (Peura-Kapanen ym. 2016, 70).

Sosiaalityössä elämäntilanteiden ongelmien ja niihin yhteydessä olevien talousvaikeuksien tunnistaminen vaatii läheisen asiakaskontaktin. Vaikuttava sosiaalityön tekeminen moninai-sissa ongelmissa vaatii aikaa. Sosiaalityön asiakkaiden maailmaan sisältyy usein paljon erilaisia elämäntilanteen haasteita, joita on mahdotonta määritellä yksiselitteisesti. (Viita-salo 2021, 222–223.)

Velkaongelmiin ja ylivelkaantumiseen on saatavilla apua ja tukea. Keskeisiä velkaantuneita tukevia ja auttavia toimijoita ovat talous- ja velkaneuvonta, kuntien sosiaalityö, kirkon dia-koniatyö ja Takuusäätiö. Avun piiriin löytäminen ei kuitenkaan välttämättä ole kovin help-poa. Tähän voi vaikuttaa tietämättömyys siitä, mistä apua voisi lähteä hakemaan. Toisaalta avun hakemiseen voi vaikuttaa myös häpeä ja se ettei ongelmia haluta tunnustaa ja tuoda näkyville.

Kaikki haastattelemamme velkaantuneiden kanssa työskentelevät tahot toivat esille asiak-kaiden hakeutuvan tyypillisesti avun piiriin liian myöhäisessä vaiheessa. Syitä tähän ovat muun muassa häpeä ja tietämättömyys mistä apua voisi lähteä hakemaan.

Velkaantuneiden henkilöiden hakeutuessa palveluiden ja avun piiriin vasta siinä vaiheessa, kun ennaltaehkäisevillä palveluilla ei enää voida vaikuttaa tilanteeseen, korostuu korjaavien palveluiden tarve ja käyttö. Palvelujärjestelmämme ei kuitenkaan reagoi velkaongelmiin riit-tävän aikaisin. (Peura-Kapanen ym. 2016, 6, 9.)

Eri toimijoilla käytettävissä olevat resurssit vaikuttavan annettuun tukeen. Tästä syystä esimerkiksi Takuusäätiöllä velkojen sovittelu jää lainajärjestelyjä vähemmälle. Myös talous- ja velkaneuvojen työssä resurssien määrästä johtuen keskitytään pahimmassa tilanteessa oleviin asiakkaisiin. Resursseja tulisi kohdentaa enemmän ennaltaehkäiseviin palveluihin, kun tällä hetkellä talous- ja velkaneuvonnan resurssit kuluvat pitkälti ylivelkaantuneiden auttamiseen. (Peura-Kapanen ym. 2016, 29, 31, 69.)

4.2 Talous- ja velkaneuvonta

Valtion oikeusaputoimistojen talous- ja velkaneuvonta tarjoaa yksityishenkilöille sekä pienenmuotoista yritystoimintaa harjoittaville henkilöille maksutonta neuvontaa talouteen ja velkaan liittyvissä asioissa (Organisaatio 2020). Sen palvelut ovat lakisääteisiä ja kuuluvat kaikille suomalaisille (Peura-Kapanen ym. 2016, 28).

Talous- ja velkaneuvonta auttaa selvittämään henkilön taloudellista tilannetta ja velkojen määrää. Sen tehtävänä on myös auttaa velkaantunutta neuvottelemaan velkojen kanssa, neuvoa kuinka hoitaa velkoja sekä auttaa velkajärjestelyyn liittyvissä asioissa. (Heikkilä 2011, 79.) Nimensä mukaisesti talous- ja velkaneuvonta tarjoaa velka-asioiden selvittämisen ja järjestelemisen lisäksi neuvontaa ja apua taloudenhallinnassa jo ennen velkaantumistakin.

Talous- ja velkaneuvonta tekee yhteistyötä esimerkiksi kunnan tai sosiaali- ja terveystieteiden sosiaalityön, Takuusäätiön, seurakuntien, ulosoton, edunvalvonnan sekä Kelan kanssa. Talous- ja velkaneuvojat auttavat asiakkaita paitsi selvittämään velkatilannetta, myös täyttämään velkajärjestelyhakemuksia. Myös hakiessaan Takuusäätiön järjestelylainaa tai kunnan sosiaalista luottoa, haastattelemamme talous- ja velkaneuvoja ohjeistaa, että hakemukset voi täyttää yhdessä heidän kanssaan. Tällöin hakemuksessa on varmasti huomioitu oikeat asiat, jolloin avun saaminen helpottuu.

4.3 Kunnan sosiaalityö

Sosiaalityön pyrkimyksenä on myönteinen vaikuttaminen kotitalouksien sosiaaliseen ja taloudelliseen hyvinvointiin. Palvelujen saatavuus, käytettävyys, tunnistettavuus ja luotettavuus vaikuttavat edistävästi ihmisten taloudelliseen kyvykkyyteen ja kotitalouksien hyvinvointiin. Aikuissosiaalityössä sosiaalityöntekijän vastaanotolla etsitään ratkaisuja taloudelliseen huono-osaisuuteen, joka kietoutuu osaksi erilaisia elämäntilanteita. Sosiaalityössä tehdään muutostyötä monella eri tasolla hyvinvoinnin lisäämiseksi ja eriarvoisuuden poistamiseksi sekä köyhyyden torjumiseksi. Työtä toteutetaan yksittäisten ihmisten rinnalla, verkostoissa ja rakenteissa. (Viitasalo 2021, 218–219.)

Sosiaalityön avulla pyritään lisäämään hyvinvointia ja lievittämään tai poistamaan ongelmatilanteita, johon myös taloudellisen toimintakyvyn tukeminen ja vahvistaminen kuuluu (Viitasalo 2019, 9). Tärkeä osa sosiaalityötä on ihmisten kohtaaminen ja vuorovaikutus. Asiakkaan ja työntekijän välisen kohtaamisen tulisi olla kokonaisvaltaista. (Viitasalo 2019,12.)

Sosiaalityön tehtävänä on pitkälti asiakkaan henkinen tukeminen ja ohjaus sekä neuvonta taloudenhallinnassa. Työ on konkreettista kuten asiakkaan tilanteen kartoittamista ja työntekijä voi lähteä asiakkaan tueksi esimerkiksi talous- ja velkaneuvontaan. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden Eksoten aikuissosiaalityön työntekijä kertoo työn olevan myös rinnalla kulkemista ja tavallaan asiakkaan kannattelua huolehtimalla, etteivät tämän voimavarat lopu kesken. Aikuissosiaalityön työntekijän mukaan asiakkaan ja ammattilaisen näkemys ja kokemus asiakkaan tarvitsemasta tuesta voivat erota toisistaan. (Eksoten aikuissosiaalityön haastattelu 2021.)

Asiakkaiden taloudelliset tai niihin liittyvät haasteet liittyvät vahvasti sosiaalityötä tekevien työnkuvaan. Sosiaalityön ammattilaiset ovat toivoneet työssä tarvittavaa koulutusta ja samalla taloussosiaalityön tuntemusta tulisi lisätä. (Karjalainen 2019, 45, 49.) Sosiaalityön vahvuutena ja samalla heikkoutena voidaan pitää sen keskittymistä yksilöön, jolloin ne keskittyessään yksilön haasteisiin eivät paneudu ennaltaehkäiseviin seikkoihin ja koeteta vaikuttaa ongelmien juurisyihin (Blomberg ym. 2016, 143). Sosiaalityössä reagoidaan useimmiten yksilötasolla, jolloin ei vaikuteta niihin seikkoihin, jotka aiheuttavat ongelmia (Kivipelto 2016, 143).

Kunta tai sosiaali- ja terveydenhoitopiiri voi halutessaan tarjota kuntalaisilleen sosiaalista luottoa, jonka avulla pyritään ehkäisemään ylivelkaantumista. Sen avulla voi tehdä välttämättömiä hankintoja tai maksaa olemassa olevaa velkaa. Luoton saamista varten henkilön on oltava pienituloinen, mutta kuitenkin maksukykyinen. (Sosiaalinen luototus.)

4.4 Takuusäätiö

Takuusäätiö on 1990 perustettu valtakunnallisesti toimiva ja voittoa tavoittelematon sosiaalialan järjestö. Sen palvelut ovat käyttäjilleen maksuttomia. (Tietoa meistä.) Haastattelumme Takuusäätiön edustaja kertoo Takuusäätiön tarjoavan matalan kynnyksen puhelin- ja chatneuvontaa sekä Takuusäätiön takausta, jonka tarkoituksena on järjestellä henkilön velkakierrettä. Lisäksi se kehittää erilaisia materiaaleja ja välineitä taloudenhallinnan tueksi. Olennainen osa Takuusäätiön neuvontaa on palveluohjaus eli neuvontaa ja auttavien tahojen kartoittaminen. (Takuusäätiön haastattelu 2021)

Takuusäätiön takaus edellyttää maksukykyä, koska kyseessä on pankista nostettava järjestelylaina, jolle Takuusäätiö myöntää takauksen. Takuusäätiöltä voi kuitenkin aina hakea

apua, sillä palveluohjaus on olennainen osa toimintaa. (Takuusäätiön haastattelu 2021) Palveluohjauksen avulla kartoitetaan asiakkaan tilanne ja pyritään löytämään oikeat auttavat palvelut.

4.5 Seurakunnan diakoniatyö

Seurakunnan diakoniatyön määritelmässä sanotaan sen vastaavaan siihen mihin muu apu ei ylety (Lappeenrannan diakoniatyön haastattelu 2021). Diakoniatyön lähtökohtana voidaan pitää asiakaslähtöisyyttä. Toiminnassa lähdetään liikkeelle asiakkaan tarpeista ja samalla hänet nähdään kokonaisuutena, eikä vain hätäänsä (Nivala 2019). Vuonna 2019 diakoniatyön asiakkaista 30 % tarvitsi apua talouden haasteisiin (Salonen 2020).

Velkaantunut henkilö voi tuntea toivottomuutta tilanteestaan. Tähän kirkon diakoniatyö pyrkii vastaamaan kohtaamalla henkilön ja kertomalla että toivoa on. Haastattelemamme Lappeen seurakuntayhtymän diakoniatyöntekijä kertoo ajattelevansa keskustelun ja rinnalla kulkemisen olevan tärkeimpiä asioita, joita he voivat velkaantuneelle tarjota. Yhdessä he voivat selvittää tilannetta. Diakoniatyöntekijän mukaan olisi myös hyvä muistaa, ettei ihmisen arvo ja merkitys vähene, vaikka hänellä olisi velkaa minkä verran tahansa. Diakoniatyöntekijät painottivat hakemaan aina apua, ongelmat eivät määrittele ihmisten arvoa. Ensimmäinen askel on heidän mukaansa aina vaikein. (Lappeenrannan diakoniatyön haastattelu 2021.)

Keskusteluavun ja tilanteen selvittämisen lisäksi seurakunnan diakoniatyö voi mahdollisesti avustaa asiakasta pienemmissä laskuissa tai tarjota esim. ruoka-apua. Diakoniatyön taloudellisen auttamisen mahdollisuudet ovat rajalliset, mutta sitä on saatavilla. Seurakunnalta saatava apu on yleensä kertaluontoista ja pienimuotoista. (Diakonia - apuna ja tukena.)

5 Keinoja hillitä ylivelkaantumista

5.1 Hallituksen keinoja

Peura-Kapanen ym. ovat selvittäneet tutkimuksessaan asiantuntijoiden näkemystä siihen, miten ylivelkaantumista voitaisiin ennaltaehkäistä. Esille nousseita avun hakemista haastavia asioita olivat muun muassa palvelujärjestelmän rikkonaisuus, sekä se etteivät ylivelkaantuneet aina tiedä palveluista tai mihin ottaa yhteyttä. Erityisesti talous- ja velkaneuvonnan tunnutaan odottavan paljon. Vastauksien mukaan pääpaino on korjaavissa palveluissa, joiden jonotusajat voivat olla pitkiä ja ennaltaehkäisevää neuvontaa on tarjolla vähän. (Peura-Kapanen ym. 2016, 30–31.) Ylivelkaantumisen vähentämiseksi tarvittaisiin lisää uusia ennalta ehkäiseviä palvelumuotoja. Keskeistä olisi tunnistaa ylivelkaantumiseen ja maksuhäiriöihin liittyvät riskit. (Peura-Kapanen ym. 2016, 52.)

Valtiovarainministeriön asettama työryhmä on ehdottanut 2016 kotitalouksien velkaantumisen hillitsemiseksi erilaisia keinoja. Kotitalouksien velkamäärää voitaisiin rajoittaa säännöstelemällä velkojen määrää suhteessa käytettävissä oleviin tuloihin. Lisäksi lainojen takaisinmaksuaikoja halutaan rajoittaa enimmäisaikarajalla, jolla voitaisiin hillitä myös lainojen suuruutta. (Selvitys keinoista ehkäistä kotitalouksien liiallista velkaantumista 2016, 59, 70.)

Sanna Marinin hallitusohjelmaan on kirjattu toimia ylivelkaantumisen hillitsemiseksi. Se on luvannut seurata hallituskaudella 2015–2019 hyväksytyä kuluttaja- ja pikaluottojen sääntelyä sekä tehdä muutoksia, jos aiempi sääntely ei ole riittävä. Hallituskauden aikana olisi tarkoitus ottaa käyttöön positiivinen luottorekisteri ja lyhentää maksuhäiriömerkinnän voimassaoloaika. (Osallistava ja osaava Suomi 2019, 82.)

5.2 Talousosaamisen vahvistaminen

Talousosaamisen opettamisen tärkeydestä on puhuttu jo vuosia. Se on näkynyt keskusteluissa käsiteltäessä suomalaisten velkaantumista. Valtioneuvoston työryhmä on ehdottanut selvityksessään talousosaamisen vahvistamista esimerkiksi lisäämällä talouskasvatusta kouluissa (Peura-Kapanen ym. 2016, 11, 30). Jokaisen kuluttajan on kannettava vastuu omasta taloudenhallinnasta ja siihen liittyvistä asioista. Mutta yhteiskunnan tulisi silti tukea kansalaisia vastuullisten päätösten teossa. Talousongelmien ennaltaehkäisy tulee halvemmaksi niin velkaantuneelle itselleen kuin yhteiskunnallekin. (Raijas ym. 2020, 5.) Taloudellisen puolen lisäksi tulisi huomioida myös henkilöiden jaksaminen ja se mitä velkaantuminen aiheuttaa henkilölle muuten, kuten erilaisia mielenterveysongelmia.

Suomalaisten talousosaamista on tutkittu vähän (Raijas ym. 2020, 8). Suomalaisten nuorten kohdalla talousosaamisesta on kuitenkin saatu tietoa Pisa-tutkimusten avulla. Vuoden

2018 Pisa-tutkimuksessa suomalaiset sijoituivat toiselle sijalle yhdessä Kanadan kanssa. Talousosaamisen opettaminen kouluaineiden yhteydessä näkyi myös Pisa-tutkimuksen tuloksissa, jossa Suomi sai muita maita huomattavasti paremmat pisteet. (Laine ym. 2020, 96.)

Suomen pankin talousosaamisen strategiana avulla halutaan lisätä ihmisten talousosaamista velkaongelmien ja maksuhäiriömerkintöjen kasvun nostaessa huolta suomalaisten talousosaamisesta. Tavoitteena olisi lisätä talouskasvatusta kouluissa myös ulkopuolisten toimijoiden avulla. Koulujen ja oppilaitosten lisäksi työryhmä on katsonut talousosaamisen vahvistamista tarvittavan kaikissa elämänvaiheissa. (Ehdotus Suomen talousosaamisen edistämisen kansalliseksi strategiaksi 2021, 6, 10.)

5.3 Ennakoivan talousneuvonnan hanke

Ulosottolaitos yhdessä talous- ja velkaneuvonnan kanssa pyrkii ennakoivan talousneuvonnan hankkeen avulla vahvistamaan suomalaisten talousosaamista ja näin ollen ennaltaehkäisemään ylivelkaantumista. Sen tarkoituksena on lisätä tietoa ulosotosta ja saada kansalaiset ottamaan yhteyttä riittävän ajoissa, jo enne kuin asioiden mennessä solmuun. Tavoitteena olisi saada asiakkaat ottamaan yhteyttä jo ennen ulostoton asiakkaana olemista. (Ennakoivan talousneuvonnan hanke parantaa kansalaisten ulosottotietoutta 2021.)

Ennakoivan talousneuvonnan hankkeella pyritään syventämään eri viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden välistä yhteistyötä ja näin ollen tarjoamaan oikea-aikaista tukea asiakkaille (Järvenpää & Ukkonen 2020). Talousneuvolassa voi asioida anonyymisti, jolloin avun hakemisen voisi ajatella olevan helpompaa (Antila 2021).

6 Opinnäytetyöprosessi

6.1 Tarkoitus ja tavoite

Tämän opinnäytetutkimuksen tarkoituksena on löytää keinoja ylivelkaantumisen varhaisempaan puuttumiseen ja nostaa ylivelkaantuneiden kokemuksia esille. Tutkimuksessa selvitetään ylivelkaantuneiden henkilöiden kokemuksia velkaantumisestaan, tuen saannista ja sen riittävydestä.

Tavoitteena on selvittää ylivelkaantuneiden kokemuksia tilanteestaan ja saatavilla olevasta avusta. Olemme asiakastyössä kohdanneet velkaongelmien kanssa eläviä henkilöitä, tämän kautta meillä heräsi kiinnostus ymmärtää paremmin velkaongelmien monikerroksisuutta. Alun perin ajatus tutkimukseen lähti kiinnostuksesta kuulla kuinka ylivelkaantumisen kokeneet näkevät mahdollisuudet ylivelkaantumisen ennaltaehkäisemiseksi. Koska ylivelkaantumiseen vaikuttavat usein monet syyt, halusimme kuulla haastateltavilta aiheesta enemmän. Koimme, että voidaksemme ymmärtää paremmin ylivelkaantumista ilmiönä ja sen ennaltaehkäisyn mahdollisuuksia, meidän tulisi kuulla mistä velkaongelmat ovat lähteneet ja kuinka apua on ollut saatavilla.

6.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset pohjautuvat kysymyksen, millainen kokemus ylivelkaantuneille on ollut omasta tilanteestaan ja ovatko he saaneet riittävää tukea velkaantumisensa tukemiseen? Teemahaastattelut toteutettiin tutkimuskysymysten pohjalta.

Tutkimuskysymykset

- Millainen on henkilön kokemus ylivelkaantumisen syistä?
- Mikä on henkilön kokemus saamastaan tuesta?
- Mikä esti henkilöä hakemasta apua varhaisemmassa vaiheessa?
- Mikä on henkilön näkemys keinoista, joilla ylivelkaantumiseen voitaisi puuttua varhaisemmin?

6.3 Menetelmä ja aineisto

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole löytää totuutta, vaan ikään kuin kyetä ratkaisemaan arvoituksia, jotka eivät paljastu havainnoimalla (Vilkkä 2015, 120). Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen avulla voidaan syventää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä

(Kananen 2010, 41). Koska opinnäytetyöllä haluttiin saada uutta tietoa ilmiöstä, valikoitui tutkimustavaksi laadullinen tutkimus.

Tutkimuksen aihe on ajankohtaisuuden lisäksi arka ja koskettaa usein syvästi ylivelkaantuneita henkilöitä. Aihe on henkilökohtainen ja taloudellinen pärjääminen kuluttaa henkilön voimavaroja. Ylivelkaantuneet voivat kokea stressiä ja toivottomuutta tilanteestaan (Hiilamo 2019, 3). Tällä voi olla vaikutusta tutkimukseen osallistujien määrään. Laadullisen tutkimuksen aineiston koon ei tarvitse olla suuri, vaan määrää tärkeämpää on laatu ja ilmiön ymmärtäminen sen kautta (Vilkkä 2015, 150).

Halutessa selvittää ihmisten ajatuksia ja toimintatapoja, on järkevää kysyä sitä suoraan heiltä. Haastattelun etuna voidaan pitää sen joustavuutta. Keskustellessa kysymyksiä on mahdollista toistaa ja tarkentaa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 84–85.) Halutessa saada riittävästi tietoa tutkittavasta asiasta, voi haastattelukysymykset antaa haastateltaville jo etukäteen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85). Keskustelun ja kysymysten avulla päästään asian ytimeen ja koetetaan saada selville totuus (Kananen 2010, 52). Etukäteen laadittu haastattelurunko kysymyksineen perustuu yleensä viitekehukseen, mutta haastattelussa annetaan tilaa myös muulle vastaajien kokemusperäiselle keskustelulle (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88).

Teemahaastattelu on paljon käytetty menetelmä aineistonkeruussa laadullisessa tutkimuksessa. Sen avulla pyritään ymmärtämään tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä siihen liittyvien ihmisten kanssa keskustellen. (Kananen 2017, 89–90, 95.) Teemahaastattelun etuna on mahdollisuus tarkentaa kysymyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88). Keskustellessa tutkimukseen liittyvistä teemoista nousee usein esille myös uusia aiheita. Siksi haastateltavan vastauksiin tulisi tarttua mahdollisimman monipuolisesti. (Kananen 2015, 148, 150.) Haastattelun avulla pyritään saamaan vastauksia, joilla on merkitystä tutkimukselle. Haastattelun teemat valitaan niin että tutkittavana olevasta ilmiöstä saataisiin irti mahdollisimman paljon. Tätä varten tutkijalla on oltava ennakkotietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Kananen 2015, 149.)

Haastateltaviksi henkilöiksi tulisi valita ilmiötä koskettavia henkilöitä (Kananen 2010, 54). Halutessa syventää tietoa ylivelkaantumisesta ja ymmärtää ilmiötä paremmin sekä saada heidän äänensä kuuluviin valittiin haastateltaviksi ylivelkaantumisen kokeneita ja ylivelkaantuneita henkilöitä.

Haastateltavat etsittiin yhteisöpalvelu Facebookin velkaantumista käsittelevän suljetun ryhmän kautta. Ryhmässä on tuhansia jäseniä. Otimme ensin yhteyttä yhteen ryhmän ylläpitäjistä, joka auttoi meidät alkuun julkaisemalla ilmoituksen, jossa etsittiin vapaaehtoisia haastateltavaksi. Ilmoitus julkaistiin huhtikuussa 2021. Ilmoitukseen vastanneet ja haastatellut henkilöt ovat ympäri Suomea. Haastateltavia oli yhteensä kuusi, joista neljää henkilöä haastateltiin Teams-sovelluksen avulla ja sähköpostitse kahta. Tarkoituksena oli toteuttaa

haastattelut teemahaastatteluina Teams-sovelluksen välityksellä. Teknillisistä ja aikataulullisista syistä johtuen osa ylivelkaantuneiden haastatteluista toteutettiin sähköpostin välityksellä. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan hyödyntää verkkopohjaisia yhteydenpitoratkaisuja, joiden avulla voidaan laajentaa tutkimusmahdollisuuksia (Kananen 2017, 160). Verkkovälitteinen haastattelu ei vaikuta saatavan informaation määrään, koska tutkimushaastattelun tarkoituksena on kerätä tietoa tutkittavasta asiasta (Hokka 2020).

Ylivelkaantuneiden Teams-haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina kolmena eri päivänä. Niihin varattiin riittävästi aikaa. Jokaiselle haastateltavalle varattiin tunti aikaa. Haastateltavat saivat haastattelukysymykset ennen haastatteluja. Näin heillä oli aikaa halutesaan tutustua haastattelun teemoihin. Haastateltaville esitetyt kysymykset laadittiin tutkimuskysymysten pohjalta.

Haastattelujen väliin jätettiin aikaa tutkijoiden ajatuksille ja haastattelusta keskusteluun sekä muistiinpanojen tekemiselle. Ylivelkaantuminen on aiheena laaja ja vastaajalle hyvin henkilökohtainen. Haastatteluista nousi paljon ajattelemisen aihetta sekä ajatuksia tarkentaville kysymyksille, joten ajatusten jäsentely oli tärkeää. Haastattelujen jälkeen keskustelimme aiheen rajauksesta koska osa saamistamme vastauksista oli laajoja. Pohdimme mikä tieto on oleellista tutkimuksemme kannalta sekä se mikä on eettistä, jotta haastattelu tulee kuulluksi.

6.4 Aineiston analysointi

Haastattelut tallennettiin ja tallenteita tuli yhteensä 4,5 tuntia. Lisäksi sähköpostin kautta saaduista vastauksista tuli yhteensä 12 sivua. Tallenteet litteroitiin eli purettiin tekstimuotoon. Haastatteluista saatu aineisto järjesteltiin teemoittain värikoodien avulla. Seuraavaksi kokonaisuudet yhdisteltiin samaa tarkoittavan teeman alle omiksi kokonaisuuksikseen.

Tutkimuksen analyysimenettelyksi valittiin teemoittelu, joka sopii hyvin teemahaastatteluaineiston analysoimiseen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka). Saadusta materiaalista etsittiin teemoihin liittyviä yhtäläisyyksiä, jotka koottiin yhteisten kokonaisuuksien alle teemoittain. Teemahaastattelujen tulosten perusteella materiaali jaettiin neljään teemaan, joita olivat velkaantumisen syyt, tuen saatavuus ja riittävyys, syyt, jotka estivät hakemasta apua aiemmin sekä keinot varhaisempaan puuttumiseen.

Jokaiselle teemalle valittiin oma värinsä, jonka alle kerättiin tietoja haastatteluista. Syyt alleviivattiin keltaisella, tuen saatavuus sinisellä, tuen riittävyys vihreällä ja syyt, jotka estivät hakemasta apua vaaleanpunaisella. Tämä auttoi meitä löytämään litteroidusta materiaalista eri teemat.

Valmiiseen tutkimusraporttiin lisätään tavallisesti teemojen käsittelyn yhteyteen aineistosta lainattuja katkelmia eli sitaatteja, jotka ovat muodostuneet analyysin kautta ja havainnollistavat ilmiötä esimerkkien avulla. Niitä käyttäessä tulisi kuitenkin olla kriittinen ja lisätä vain tutkimukselle tarpeellisia sitaatteja. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka; Juhila.) Tutkimusraporttiin nostetut sitaatit syventävät ja avaavat haastatteluista saatua tietoa. Suorat sitaatit haastateltavilta tuovat kokemukset esiin kuten haastateltavat ne kertovat.

7 Luotettavuus ja eettisyys

Hyvän käytännön mukaisesti tutkimuksessa tulisi käyttää menetelmiä, jotka ovat eettisesti kestäviä ja täyttävät tieteellisen tutkimuksen kriteerit (Kananen 2017, 189). Hyviä tieteellisiä käytäntöjä tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan ovat

- rehellisyys ja tarkkuus
- käytettävät menetelmät tieteellisiä
- tutkimusluvut kunnossa
- oikeanlaiset lähdeviittaukset
- oikeuksista, vastuullisuudesta ja velvollisuuksista huolehtiminen
- eettinen suunnittelu, toteutus ja tallentaminen

(Kananen 2017, 190.)

Tutkimukseen osallistuvien informoinnilla lisätään tutkimuksen läpinäkyvyyttä ja sitä kautta tutkittavat voivat luottaa, että heiltä kerättyä ja heitä koskevaa aineistoa käsitellään vastuullisesti (Kananen 2017, 191). Tutkimukseen osallistuvilla henkilöillä on oikeus tutkittavien suojaan, jonka toteutumisesta on huolehdittava koko opinnäytetyöprosessin aikana. Vastaajille on selvitettävä tutkimuksen tavoitteet, siinä käytettävät menetelmät sekä siihen osallistumisen vapaaehtoisuus ja heidän on oikeus perua osallistumisensa. Tutkijan on turvattava osallistujien oikeuksien ja turvan toteutuminen sekä selvitettävä etukäteen tutkimuksen mahdolliset ongelmat ja haasteet. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 155–156.)

Opinnäytetyöprosessin ajan toimittiin avoimesti ja informatiivisesti aina haastateltavien etsimisestä materiaalin puhtaaksi kirjoittamiseen. Haastateltavia etsiessä oli tärkeää kertoa ketkä tutkimusta tekevät ja miksi haastateltavia etsitään eli mitä opinnäytetyötutkimuksessa tutkitaan.

Tutkimusta tehdessä on tärkeää huomioida yksityisyyden suojaaminen (Vilkkä 2021, 116). Tutkimusta tehdessä haastateltavista ei kerätty taustatietoa kuten sukupuolta, ikää tai asuinpaikkakuntaa. Valmiista aineistosta ei ilmene vastaajien identiteettiä. Vastaajien anonyymiutta korostettiin kertomalla, etteivät vastaajien henkilötiedot tule missään tutkimuksen vaiheessa esille ja materiaali tuhotaan opinnäytetyöraportin valmistuttua.

Luotettavuuteen vaikuttavaa myös se, onko tutkimuksen tekemiseen käytetty riittävästi aikaa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 165). Haastatteluihin varattiin riittävästi aikaa, jotta jokainen haastateltava sai puhua rauhassa ja ettei tilanteen ilmapiiri ollut kiireinen. Myös

haastatteluista saadun materiaalin purkamiseen eli litterointiin ja analysointiin varattiin aikaa, jotta materiaalista saatiin irti kaikki tarpeellinen. Käyttämällä riittävästi aikaa koko opinnäytetyötutkimuksen tekemiseen kunnioitettiin haastateltavien antamaa panosta.

Haastateltaville saatettiin tiedoksi opinnäytetyön tietosuojalomake sähköpostiin ennen haastattelun tekemistä. Lisäksi jokainen haastateltava antoi kirjallisen suostumuksensa haastatteluun ja siinä esille tulevan materiaalin käyttöä varten. Suostumus kirjattiin Teams-sovelluksen chat-osioon. Haastateltavilta pyydettiin lupa nauhoittaa haastattelut. Haastateltaville kerrottiin myös nauhoitettavien haastatteluaineistojen tuhoamisesta niiden analysoinnin ja raportoinnin valmistumisen jälkeen.

Tutkimuksen luotettavuutta on arvioitava koko tutkimusprosessin ajan sekä kiinnitettävä huomiota, että käytetyt käsitteet sopivat tutkimusongelmaan ja käytetyn aineiston sisältöihin. Yksi tapa arvioida luotettavuutta on miettiä voiko tuloksia yleistää tai siirtää osaksi muita kohteita. Hyvän tutkimuksen tulee selvittää sitä mitä oli tarkoituskin mitata eli tavoitteiden tulee olla täsmällisiä. Lisäksi tutkimusta tehdessä on huomioitava sen reliabiliteetti eli tulosten luotettavuus, jonka vuoksi tutkijan toimittava kriittisesti ja tarkasti. (Heikkilä 2008, 29–32.) Tutkimuksen luotettavuuteen on kiinnitetty huomiota koko opinnäytetyöprosessin ajan. Lähteisiin perustuva tieto ja kokemukset on eritelty selkeästi toisistaan.

Eettisyys kuuluu koko opinnäytetyöprosessiin ja kulkee sen mukana koko matkan ideoinnista työn valmiiksi kirjoittamiseen (Vilkkä 2015, 41). Haastateltavat haettiin avoimella hakemuksella velkaantumisen kokeneille ja velkaantuneille tarkoitetusta ryhmästä yhteisöpalvelu Facebookista. Ilmoituksessa kerrottiin, millaista aineistoa kerätään ja mihin tarkoitukseen sekä ketkä opinnäytetyötä tekevät. Haastateltavat saivat haastattelukysymykset etukäteen sähköpostiin, jolloin heillä oli aikaa tutustua niihin sekä halutessaan miettiä vastauksiaan. Haastateltaville annettiin heidän sitä pyytäessään mahdollisuus vastata sähköpostin välityksellä sen helpottaessa vastaamista tai aikataulullisista syistä. Näin annettiin vastaajille mahdollisuus osallistua heille sopivimmalla tavalla.

Haastatellut henkilöt olivat taustoiltaan hyvin erilaisia. Halusimme turvata haastateltujen henkilöiden henkilöllisyyden, joten emme keränneet heistä mitään taustatietoa ja siksi emme myöskään esittelle heitä opinnäytetyöraportissa tarkemmin. Henkilöiden taustatiedot eivät olisi vaikuttaneet tutkimustuloksiin. Haastatellut henkilöt olivat itse kokeneet ylivelkaantumisen. Haastattelemamme henkilöt kertoivat hyvin erilaisia tarinoita velkaantumisesta ja siihen liittyvistä seikoista. Halusimme käyttää tuloksissa useita sitaatteja, sillä koimme että niiden avulla vastaajien sanoma tulee aidoimmillaan näkyväksi ilman että niitä on käsitelty tai muokattu.

8 Tulokset

8.1 Velkaantumisen syyt

Syitä ylivelkaantumiselle on runsaasti. Velkaantumiseen ovat voineet vaikuttaa muun muassa elämäntilanteiden muutokset kuten avioero sekä talousosaamisen puuttuminen. Ylivelkaantumisen syvenemiseen oli monen vastaajan kohdalla vaikuttanut se, että on liian kauan yritetty pärjätä yksin muun muassa häpeän vuoksi. Lisäksi henkilö ei välttämättä ole tiennyt mistä apua olisi saatavilla tai saatu apu ei ole ollut riittävää.

Jokaisen velkaantuneen tarina on omanlaisensa. Yhdistävänä tekijänä kokemuksissa oli kuitenkin elämä ja sen tuomat muutokset, jotka ovat vaikuttaneet ylivelkaantumiseen. Syiksi ylivelkaantumiselle haastatteluista nousi muun muassa mielenterveysongelmat, avioero ja muutto, työttömyys sekä osaamattomuus taloudenhallinnassa.

Yhteiskunnan asenteet koetaan haastateltujen mukaan varsin vanhanaikaiseksi ylivelkaantumista ja ylivelkaantuneita kohtaan. Eräs haastatelluista toi esille seikan, joka julkisessa keskustelussa ylivelkaantuneista tulisi ottaa huomioon. Heidän ajatellaan helposti aiheuttaneen oma tilanteensa ja unohdetaan inhimillisyyttä. Ylivelkaantumisesta ja velkaantumisesta puhuttaessa tulisi huomioida, ettei velkaantuminen aina ole vain omaa tyhmyyttä vaan taustalla voi vaikuttaa monenlaisia asioita ja velkaantuminen on voinut lähteä hyvinkin pienestä, inhimillisestä asiasta. Elämässä voi sattua vastoinkäymisiä ja toisinaan elämäntilanne voi aiheuttaa ylivelkaantumisen ihan tavallisillakin kulutustottumuksillakin.

”Yhteiskunnan asenteet velkaantumiseen on edelleen ankarat ja se on varmasti osasy syy ettei apua haeta ajoissa.”

”Ongelman syvenemistä olisi varmasti voinut ehkäistä hakemalla apua ajoissa esim. velkaneuvonnan kautta vaikka täysin velkaantumista ei olisi voinut estää koska yksinkertaisesti tarvitsimme rahaa elämiseen ja olin lähes koko elämäni maksanut jo opintolainoja, säästöjä ei ollut.”

Henkilöiden perhetaustat eivät ole keskenään tasavertaisia. Talousosaaminen ja siihen tarvittavat taidot eivät ole kaikille itsestäänselvyksiä ja jokainen ei opi niitä samalla kotoa. Toisaalta velkaantua voi myös vaikka rahaa ja talousosaamista olisi.

”Emme ole tasavertaisia syntyessämme ja siihen emme voi paljon vaikuttaa. Olemme edelleen luokkayhteiskunta ja toiset voivat opiskella ilman lainaa, tämä luo jo erilaiset lähtökohdat elämälle. Rahankäyttö on tietysti erilaista, ja toisilla vain mopoo karkaa käsistä vaikka rahaa olisikin niin silti voi velkaantua.”

”Mulla ei oo ollut sitä käsitystä mitenkä raha toimii, tai niinku tällästä taloudellista osaamista.”

”Kun siinä vähän niinku yliarvioi sitä omaa maksukykyä sitten että pystyy maksamaan.”

Asumiseen menevillä kuluilla kuten vuokralla ja takuuvuokralla sekä terveydellisillä kuluilla oli vaikutusta talouteen ja sitä kautta ylivelkaantumiseen. Samoin kuin eri tukien saaminen tai niiden saamatta jääminen vaikutti henkilöiden elämään.

”Sit meni kaks kuukautta silleen et mä en saanu mistään rahaa. Et sit ku mä pääsin helmikuun lopussa töihin, niin palkka tulikin sit vasta huhtikuun puolella. – Ja sit piti maksaa takuuvuokra, johon mä otin sit ensimmäisen lainan ja sen jälkeen tota sitä aloin makselemaan. Ja sit alko tulemaan kaikkia, just kelalta uudestaan takaisinperintäjuttuja ja sit niitä alko vaan tukee kaikkialla ja mä aloin ottaa pikavippejä.”

Tuloksissa nousi esille, myös velan mukana tulevat lisäkulut, jotka pidentävät velan takaisinmaksuaikaa ja täten pahentavat henkilön tilannetta.

”Ja sitten yksi suuri ongelma minkä olen huomannut, että on tullut maksettua aika paljon korkoja ja kuluja elämän aikana.”

Haastateltujen henkilöiden ja tutkimuksessa käytettyjen taustamateriaalien perusteella ei ylivelkaantumisen syntymistä voida määrittellä yksiselitteisesti vaan siihen vaikuttavat monet eri seikat. Suurin näistä näyttäisi olevan erilaiset elämänmuutokset. Tutkimuksessa isoksi ilmiöksi noussut osaamattomuus talousasioissa vaikutti ylivelkaantumiseen. Tämä on huomioitu myös velkaantuneita auttavissa palveluissa ja sekä hallituksen tasolla.

Myös erilaisten luottojen ja niin sanottujen pikavippien helppo saatavuus lisää velkaantumista. Luottojen korkeat korot ja kulut lisäävät takaisin maksettavaa määrää. Pikavippien vaikutus ylivelkaantumiseen ja niiden aggressiivinen mainonta on otettu huomioon myös hallituskaudella, joka on luvannut seurata niiden sääntelyä ja tehdä tarvittaessa muutoksia niihin.

8.2 Tuen saatavuus

Haastateltavien vastauksista ilmenee avun hakemisen haasteellisuus. Aina ei tiedetä mistä apua voisi lähteä hakemaan. Toisaalta omaa tilannetta myös hävetään, jolloin sen tunnistaminen ja avun etsiminen sekä vastaanottaminen voi olla vaikeaa.

Ylivelkaantuneilta saatujen vastausten perusteella avun saamiseen on vaikuttanut paljolti avun piiriin löytäminen. Kaikilla ei välttämättä ole samanlaisia taitoja hakea ja etsiä tietoa.

Vaikka saatavilla on monenlaista apua, voi ylivelkaantunut silti kokea olevansa yksin tilanteensa kanssa ja jääneensä ilman apua tai saatu apu ei ole ollut oikeanlaista tai oikea-aikaista. Tämä haastaa myös yhteiskuntaa korjaavien palvelujen käytön lisääntymisenä. Eräs haastatelluista toi esille seikan, ettei oikeiden hakusanojen löytäminen välttämättä ole kovin yksinkertaista. Internetin hakukoneelta tietoa hakiessaan haastateltu kertoi päätyneensä ensin keskustelupalstoille, joista apua ei löytynyt. Ylivelkaantuneita auttavan palvelujärjestelmän pirstaleisuus näyttäisi vaikuttavan tiedon ja oikean avun löytymiseen. Velkaantuneita auttavia tahoja ei mainosteta, joka voi vaikeuttaa niiden piiriin päättymistä. Toisaalta eräs vastaaja kertoi löytäneensä tarvitsemansa tiedot internetistä, mutta tuo myös esille seikan, että ihmiset, jotka eivät pääse internetiin tai eivät osaa käyttää sitä, jäävät helposti avun ulkopuolelle.

”Sitä apua ei mainosteta ihan yhtä samalla tavalla kuin kuin helppo sitä velkaa on ottaa että sitä apua joutu nyt sitte vähän ettimää ite ja sit ite löysi vähän turhan myöhään sen avun. Että sitä on ettiny vääristä paikoista, emmäkään tienny että jokaisessa läänissä on tämmönen ilmainen velkaneuvonta.”

”Koen saaneeni tarvitsemani tiedot ja ohjeet internetistä. Niille, jotka eivät pääse tai osaa mennä tietoverkkoon, tällä hetkellä tarjolla oleva apu ei riitä. Kaikissa neuvontaa ja apua antavissa organisaatioissa pitäisi olla mahdollisuus asiointiin kasvotusten.”

Velkaantuneilta vaaditaan paljon. Ylivelkaantuminen ja velkaongelmat kuormittavat henkilöä ja voivat viedä terveyden. Silti henkilön tulisi jaksaa tehdä asioita avun etsimisen ja saamisen eteen.

”Että se tehhään niin vaikeaksi se kaikkien tukien ja tämmösten hakeminen ettei ihmiset enää jaksa. Että ne hyväksyy vaan se asian, että tämän asian kanssa on pärjättävä. Että siihen ois panostaminen.”

”Tosin itseltä vaaditaan pitkäjänteisyyttä ja sinnikkyyttä mennä uupumuksesta huolimatta päivä päivältä eteenpäin. Kirjoitella velkahistoriaa, varata aikaa velkaneuvontaan uudestaan ja uudestaan.”

Ylivelkaantuneiden tilanteiden ollessa haastavia ja monisyisiä tarvittaisiin palvelumuotoja, jotka ottaisivat henkilön ongelmat huomioon kokonaisvaltaisesti ja tarjoaisivat apua samasta paikasta. Tällä hetkellä palvelujärjestelmä on kuitenkin kankea ja apua joutuu hakemaan monelta eri taholta.

”Jos ois autettu enemmän siinä tilanteessa, eikä vaan heitelty ja sanottu et tee tälleen ja tälleen. Et ois otettu se asia käsiteltäväks”

Ylivelkaantumiseen on saatavilla apua useammilta eri toimijoilta kuten kuntien aikuissosi-aalityöstä, talous- ja velkaneuvonnasta sekä seurakuntien diakoniatyöstä. Palvelujärjestelmän pirstaleisuus kuitenkin vaikuttaa siihen, että velkaantunut voi joutua siirtymään ammatilliselta toiselle koska palvelut tarjoavat keskenään erilaista tukea eikä sitä välttämättä ole saatavilla vain yhdestä paikasta. Ammattilaisten mukaan olisi kuitenkin tärkeintä hakeutua avun piiriin. Sieltä osataan ohjata henkilöä oikeiden ammattilaisten luo.

8.3 Keinot varhaisempaan puuttumiseen

Ylivelkaantumiseen voitaisiin vaikuttaa panostamalla ennaltaehkäiseviin palveluihin. Haastatellut toivoisivat palveluihin näkyvyyttä, jolloin ne löytyisivät helpommin ja avun piiriin hakeutuminen helpottuisi. Vaikka ylivelkaantumista ei voitaisi täysin estää muuttuneen elämäntilanteen vuoksi, voitaisiin sen syvenemiseen usein vaikuttaa puuttamalla tilanteeseen varhaisemmassa vaiheessa. Avun piiriin löytäminen voi kuitenkin viedä aikaa tai pitkittyä, jonka aikana ongelma ehtii pahentua.

”Että sanotaan että siihen vois yhteiskunnassa hieman panostaa että ois apua siihen velkaantumisen ehkäisyyn, ja varsinkin ylivelkaantumisen ehkäisyyn. Se vois olla vähän julkisempaa. Mutta ku suomalainen kii on nii ylpeä kansa, että ei sitä apua ihan helepolla pyydetä.”

Pikavippejä tarjoavien yritysten toiminnan rajoittamiseen ja läpinäkyvyyteen haluttaisiin parannusta. Haastatteluissa nousi esille yritysten epärehellinen toiminta ja vaikeasti tulkittavat sopimusehdot, joissa esimerkiksi todellinen korkotaso ei tule aina riittävän selkeästi esille. Myös itse lainan ottaminen koettiin liian helpoksi. Sen saa nopeasti pelkillä verkkopankkitunnuksilla ilman harkinta-aikaa.

”Että pikavippihän allekirjoitetaan sitten pelkästään pankkitunnuksilla omalta kotisohvalta niin se on menny liian helepoksi ja sitten että noita pitäis rajottaa.”

Haastateltavat toivoivat kansalaisten talousosaamisen vahvistamista peruskoulusta lähtien aina ammatilliseen koulutukseen saakka ja sen jälkeenkin, koska kaikki eivät saa kotoaan yhtäläisiä eväitä elämään ja neuvoja siitä, kuinka taloutta tulisi hoitaa. Toisaalta tuloksista ilmenee myös se, etteivät kotoa saadut opit välttämättä pysty ehkäisemään ylivelkaantumista esimerkiksi elämäntilanteiden muuttuessa.

”Mitä nuoremmille rahankäyttöä opetettaisi, niin sitä vähemmän sitä velkaantumista varmasti tulisi.”

”Mun mielestä se on vaan hyvä että sitä tuotais enemmän esille ja ammattikoulussa opetettais vaikka kädestä pitäen mitenkä veroilmoitukset täytetään tai mitä sinne

vaaditaan. Ite ajattelen että vaikka se että käydään miten budjetti lasketaan tai mitä asioita siinä pitäisi ottaa huomioon niin se varmaan olis ollu ihan hyvä. Ja tietysti näitä vaikka Takuusäätiötä sun muuta jotka tuo sitä rahapuolta enemmän esille niin mä ehkä toivoisin niille enemmän sellasta näkyvyyttä. ”

”Kaikilla lapsilla ja nuorilla ei ole samoja lähtökohtia, kaikki vanhemmat ei osaa tai jaksa neuvoa tai lähipiirissä ei oo semmosta, et joku paikka missä se tulis niin ku vaikka terveystieto tulis koulusta. Et mite kaikki tärkeet asiat pitää tietää, et voi olla et ei oo ees niin helppoa jutella kotijoukkojen kanssa. Tulis luonnollisesti sieltä.”

Koska kaikki eivät opi kotona talousosaamista ja siihen tarvittavia taitoja, niiden opettamisen tarve korostuu muissa yhteyksissä. Hyvistä vuoden 2018 Pisa-tutkimuksen tuloksista huolimatta suomalaisten talousosaaminen haastateltujen ylivelkaantuneiden ja eri tutkimusten perusteella tarvitsisi päivitystä ja lisää opetusta pitkin elämää. Osana Suomen pankin talousosaamisen strategiaa halutaankin lisätä talousosaamista kouluissa. Sen lisäksi osaamista tulisi vahvistaa myös muissa palveluissa. Pikavippien tullessa markkinoille, näkyi niiden vaikutus velkaongelmien kasvuun nopeasti. Nopeasti saatavat ja vakuudettomat pikavipit voivat aiheuttaa tasapainoisinkin taloudellisen tilanteen huononemisen nopeaa vauhtia.

8.4 Häpeä ja esteet avun hakemiselle

Velkaantumiseen liittyvä häpeä nousi esille osassa haastatteluista. Pelätessä maksuhäiriömerkintää ja sen seurauksia henkilö voi yrittää selviytyä veloistaan itselleen parhaaksi näkemällään tavalla kuten ottaen lisää lainaa vanhan lainan maksamiseen.

”Kun sitä maksuhäiriömerkintää pelätään niin paljon, nii se yritetään viimeseen asti tehdä niin että maksetaan velalla velkaa ettei joututa sinne ulosottoon ja toivotaan että saavat elämän jossain kohtaa siihen pisteeseen että pystyy omilla rahoilla sitä alkaa maksamaan.”

Avun hakematta jättämiseen ovat vaikuttaneet vastausten perusteella ainakin tietämättömyys mistä apua voisi lähteä hakemaan sekä tilanteesta johtuva häpeä. Henkilö voi tuntea itsensä huonommaksi kuin muut ja kokea tulevansa leimatuksi. Muutama haastattelemissamme henkilöistä toi esille häpeän ja sen kuinka vaikea meidän suomalaisten on lähteä pyytämään apua. Mutta samalla tuli esille saatavilla olevan tiedon riittämättömyys ja tietämättömyys siitä mistä apua voisi lähteä hakemaan.

”Tälleen jälkikäteen kun miettii, että jos vaan ois vaan aikaisemmin avannut suunsa eikä olisi pelännyt sitä leimaa mikä siitä voi tulla kun on rahaongelmia, tai siitä että on

menossa luottotiedot tai sitä että on enemmän velkaa, niin olisi ehkä eri tilanne kuin nyt. Just se sosiaalinen paine, tai leimaaminen, että kokee itsensä huonommaksi ihmiseksi.”

Mitä pidemmälle ylivelkaantuminen pääsee, on auttaminen aina hankalampaa sekä vie resursseja ennaltaehkäiseviltä palveluilta. Siirtyminen ammattilaiselta toiselle kuormittaa ylivelkaantuneita ja voi pahimmillaan aiheuttaa sen, ettei apua haeta tai otata vastaan, varsinkaan vastoinkäymisten jälkeen. Ylivelkaantumiseen liittyvä häpeä on huomioitu myös muun muassa Takuusäätiössä, joka samoin kuin ylivelkaantuneetkin, toivoo asenteiden muutosta. Häpeän poistamiseksi tulisikin yhteiskunnallisella tasolla tehdä parannuksia, kuten lisätä tietoa ja vähentää ylivelkaantumiseen liittyvää stigmaa.

9 Pohdinta ja yhteenveto

Opinnäytetyötutkimuksessa selvitettiin ylivelkaantumisen kokeneiden henkilöiden kokemuksia velkaantumisestaan ja saamastaan avusta. Ylivelkaantuneiden tarinat omasta elämästään ja velkaantumisestaan avasivat ylivelkaantumista ilmiönä. Todelliset elämäntarinat henkilöiltä itseltään kuultuna saavat asioille oikeat kasvot ja lisäävät inhimillisyyttä asiasta. Ylivelkaantuminen vaikuttaa henkilön elämään kokonaisvaltaisesti aiheuttaen huolta ja stressiä.

”Ylivelkaantuneelle jokaisesta päivästä tai viikosta tulee selviytymistaistelua, joka syö henkisiä voimavaroja, aiheuttaa masennusta ja stressiä, rikkoo parisuhteita ja ajaa ihmisiä itsemurhiin. Tilannetta pahentaa läntisten yhteiskuntien skitsofreeninen suhde velkaan. Luottoja saa helposti ja niitä suorastaan tyrkytetään. Jos luottojen kanssa tulee ongelmia, järjestelmä iskee ihmisen polvilleen.”

(Hänninen & Hänninen 2015, 15.)

Alun perin meillä oli tarkoitus suunnitella ja rajata opinnäytetyön aihe yhdessä työelämän kanssa, olimme hyvin avoimia tekemään opinnäytetyön työelämän tarpeista lähtien. Meillä oli työelämäkontakti, jonka kanssa oli puhe yhteistyöstä opinnäytetyö tutkimuksen suhteen, mutta valitettavasti asia jäi todennäköisesti muiden työkiireiden alle ja tämän takia päätimme aikataulullisista syistä toteuttaa opinnäytetyön ilman työelämäkontaktia. Aihe, eli velkaongelmat nousivat meillä kuitenkin esiin työelämästä ja siellä esille nousseesta, asiakkaita kuormittavasta ilmiöstä.

Alkuperäinen ajatus tutkimuksellemme oli kysyä ylivelkaantuneilta heidän kokemuksiaan siitä, kuinka ylivelkaantuminen voitaisiin pysäyttää varhaisemmassa vaiheessa. Koimme kuitenkin, että voidaksemme ymmärtää ilmiötä paremmin tuli meidän kuulla asiasta ja siihen johtaneista syistä enemmän. Aiheen rajaaminen oli haastavaa, sillä velkaantumisen ympärillä olevat syyt ja seuraukset ovat moninaisia. Palautimme työtä tehdessämme monesti tutkimuskysymyksiä mieleemme. Tutkimustulokset olivat eri teemojen ympärillä hyvin samankaltaisia, joten tulosten erottelu oli haastavaa.

Haastateltavien saaminen mukaan opinnäytetyön tekoon mukaan ja haastatteluiden järjestäminen käytännössä aikataulullisista ja teknillisistä syistä osoittautui haasteelliseksi. Saimme kuitenkin mukaan haastatteluihin kuusi ylivelkaantunutta, jotka kertoivat arvokasta tietoa heidän kokemuksistaan ja näkemyksistään.

Useammassa ylivelkaantuneiden ja heitä tukevien tahojen haastatteluissa sekä taustamateriaalissa nousi esille suomalaisten osaamattomuus talousasioissa. Suomalaisten

talousosaamisen puutteista on puhuttu viime vuosina paljon myös julkisessa keskustelussa. Samalla kuitenkin suomalaiset nuoret pärjäsivät talousosaamisen saralla vuoden 2018 Pisa-tutkimuksessa hyvin. Todellisuus ja ylivelkaantuneiden määrä sekä Pisa-tutkimuksen tulokset ovat keskenään ristiriitaiset. Vai tarkoittaako tämä, että tulevat sukupolvet hallitsevat talousosaamista paremmin? Toisaalta teoria ja käytäntö eivät aina välttämättä kulje käsi kädessä, jolloin asioiden hoitaminen käytännön tasolla voi olla haastavaa.

Oma kysymyksensä on, kuinka paljon nykyinen helppo luoton saatavuus on vaikuttanut 2000-luvulla jyrkästi nousseeseen velkaantumisasteeseen. Tutkimuksessa esille nousseet taloustaitojen puute ja ymmärtämättömyys siitä, kuinka raha toimii yhdistettynä luoton helppoon saatavuuteen voi saada yksilön talouden epätasapainoon, jolloin tulot eivät enää riitä kattamaan menoja.

Työssä tuli ilmi, että julkinen keskustelu velkaantumisen ympärillä on usein negatiivista ja yhteiskunnan asenteet vanhanaikaisia. Takuusäätiön 30 -vuotis- juhlaulkaisussa ”Murra häpeä” sanotaan ongelmakeskeisen lähestymistavan velkaantumiseen lisäävän häpeää ja korostavan helposti ajatustapaa, että syyt velkaantumiseen ovat lähinnä velallisen omassa toiminnassa. Jos julkisen keskustelun sävyä saataisiin muutettua ja velkaantumisesta puhuttaisiin avoimemmin, auttaisiko se velkaantuneita hakemaan apua aiemmin. Ongelmat usein vain syvenevät apua odottaessa ja yrittäessä pärjätä itse, kun omia velkoja saatetaan hoitaa ottamalla lisää velkaa. Keskusteluissa tulisi ottaa huomioon se, kuinka kenen tahansa elämässä voi tapahtua yllättäviä muutoksia. Yksi asenteisiin oleellisesti vaikuttava asia on tieto. Tiedon lisääntyessä myös keskustelu voisi muuttua ymmärtävämmäksi.

Suurin osa haastatelluista ylivelkaantuneista koki, ettei saanut apua ja tukea ajoissa. Toisaalta tähän liittyi paljon myös se, etteivät he tiedäneet mistä apua voisi lähteä etsimään. Ylivelkaantuneiden auttamisjärjestelmän ollessa pirstaleinen ei avun saaminenkaan välttämättä ole helppoa, vaan velkaantuneita voidaan siirtää asiantuntijalta toiselle. Tähän vaikuttaa osaltaan se, ettei eri tahoilla ole tarpeeksi laajaa osaamista taloussosiaalityöstä ja nykypäivän ylivelkaantuneista. Joten siinä missä kuluttajat tarvitsisivat talousosaamisen opettamista, tarvitsisivatko lisää tietoa myös ammattilaiset voidakseen tukea ja auttaa ylivelkaantuneita kokonaisvaltaisemmin?

Avun saamista voi joutua odottamaan. Pitkät odotusajat koetaan hankalaksi ja avun piiriin pääsemistä odottaessa tilanne voi muuttua pahemmaksi. Toisaalta pitkät odotusajat voivat vaikuttaa myös avun hakemiseen ja lopulta prosessiin ryhtymiseen. Haastatellut kertoivat joutuneensa odottamaan avun saantia talous- ja velkaneuvonnasta. Kysyimme eri paikkakuntien oikeusaputoimistoista oikeusapu- ja edunvalvontapiirien keskimääräisiä jonotusajoja, jotka olivat noin 8–14 vuorokautta. On ymmärrettävää, että taloudellisen tilanteen

ollessa haastava apua haluaisi saada heti ja odottaminen voi muuttaa ajatuksia tai voimavarat voivat huveta nopeastikin.

Opinnäytetyön tutkimusta varten haastatellut ammattilaiset toivat kaikki esiin toiveen siitä, että velkaongelmaiset hakisivat rohkeammin apua varhaisemmassa vaiheessa. Ammattilaiset korostivat sitä, että he ovat siellä auttamista varten. Ylivelkaantuneet hakeutuvat usein avun pariin, kun velkaongelma on kasvanut jo suureksi. Tällöin asian selvittäminen ja talouden saaminen takaisin tasapainoon on hitaampaa. Velkaongelmiin ainoa ratkaisu on pysyvä tulojen ja menojen tasapaino. Velkaongelmaiset kuitenkin kokevat, etteivät löydä palveluiden pariin tai heidän ongelmaansa ei ole otettu hoidettavaksi. Ylivelkaantunut on voinut apua hakiessaan joutua käymään useiden eri ammattilaisen luona jokaisen hoitaessa omaa osaansa palvelujärjestelmästä. Tämä voi kuormittaa ylivelkaantunutta henkilöä ja pahimmillaan vaikuttaa avun hakemiseen ja sen vastaanottamiseen. Siksi eri ammattilaisten välisen yhteistyön tiivistäminen ja uudenlaisten palvelukokonaisuuksien kehittäminen ja käyttöönotto olisi tärkeää. Raskaassa elämäntilanteessa olevalla ei välttämättä ole voivaroja siirtyä luukulta toiselle, jolloin olisi hyvä, jos tukea ja neuvoa saisi samasta paikasta.

Ennakoivan talousneuvonnan hanke, jota toteutetaan eri paikkakunnilla nimellä Talousneuvola vastaa mielestämme hyvin tähän tarpeeseen. Talousneuvolan tarkoituksena on mahdollistaa avun saaminen matalalla kynnyksellä ja halutessaan anonymisti yhden katon alla. Talousneuvolan asiantuntijat yhdessä asiakkaan kanssa pohtivat ratkaisua hänen ongelmaansa ja ottavat asian käsittelyyn. Talousneuvolan hanke ei tullut tutkimusta tehdessämme esille muualta kuin talous- ja velkaneuvonnan haastattelusta. Pohdimme, onko hanke tullut näkyväksi kohderyhmälle eli taloutensa kanssa apua tarvitseville. Talousneuvoloiden vaikuttavuus velkaongelmiin tarttuvana tahona olisi mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe. Mielenkiintoista olisi myös tutkia, kuinka hyvin asiakkaat ovat löytäneet Talousneuvoloiden pariin.

Ylivelkaantuneiden haastattelut antoivat henkilöiden tilanteista ja avun hakemisen sekä löytämisen vaikeudesta inhimillisen ja ymmärrettävän kuvan. Ammattilaisten haastellut täydensivät hyvin käytännön tasolla ymmärrystämme siitä, minkälaisia palveluita velkaongelmien kanssa eläville on saatavilla. Auttaisiko avoimempi julkinen keskustelu siihen, että velkaongelmien kanssa elävät löytäisivät ja hakeutuisivat avun pariin varhaisemmassa vaiheessa?

Lähteet

Aarnihuhta, M. 2020. Rahavaikeuksissa olevien leimaaminen heitä auttavien ammattilaisten silmin. Takuusäätiö. Teoksessa Murra Häpeä. Takuusäätiön 30-vuotisjuhla-julkaisu. [Viitattu 2.8.2021]. Saatavissa: https://www.takuusaatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/Takuusaatio_30vuotisjulkaisu_saavutettava.pdf

Angel, S. & Heitzmann, K. 2015. Over-indebtedness in Europe: The relevance of country-level variables for the over-indebtedness of private households. Journal of European Social Policy. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.saimia.fi/doi/pdf/10.1177/0958928715588711>

Antila, H. 2021. Seurakunnat avaavat Helsingissä talousneuvoloita, jotka ehkäisevät velkaantumista – viime vuonna maksuhäiriömerkintöjä oli jopa 392 000 suomalaisella. Kirkko ja kaupunki. [Viitattu 11.7.2021]. Saatavissa: <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/huhtikuussa-helsingissa-aloittavat-talousneuvolat-pyrkivat-ennaltaehkaisemaan-velkaantumista-talouso Ongelmien-kanssa-ei-kannata-sinnitella-yksin#995ed0a1>

Blomgren, J. & Hiilamo, H. 2016. Ylivelkaantuminen voi viedä terveyden. Kela. Tutkimusblogi. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/3538>

Blomgren, J., Maunula, N. & Hiilamo H. 2014. Sairastuttaako velka? 15 vuoden seuranta-tutkimus pitkäaikaisesti ylivelkaantuneista. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):3. [Viitattu 11.6.2021]. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116221/blomgren.pdf?sequence=2>

Diakonia – apuna ja tukena. Lappeenrannan seurakunnat. [Viitattu 11.6.2021]. Saatavissa: <https://www.lappeenrannanseurakunnat.fi/apua-ja-tukea/diakoniatyo1>

Dubois, H., Fóti, K., Kable, E. & Anderson, R. 2020. Addressing household over-indebtedness. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef19044en.pdf

Dubois, H. 2013. Foundation Findings - Household over-indebtedness in the EU: The role of informal debts. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. [Viitattu 14.7.2021]. Saatavissa: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1373en.pdf

Ehdotus Suomen talousosaamisen edistämisen kansalliseksi strategiaksi. 2021. Suomen Pankki. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/17856/Talousosaamisen-strategia-FI.pdf>

Eksoten aikuissosiaalityö. 2021. Eteläkarjalan sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Sähköpostihaastattelu 18.6.2021. Sähköposti tekijöiden hallussa.

Ennakoivan talousneuvonnan hanke parantaa kansalaisten ulosottotietoutta. 2021. Ulosottolaitos. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: <https://ulosottolaitos.fi/fi/index/ulosottolaitos/ajankohtaista/verkkouutiset/jatiedotteet/uutiset2021/ennakoivantalousneuvonnanhankeparantaakansalaistenulosottotietoutta.html>

Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti. 2018. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja. [Viitattu 14.7.2021]. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/334456/eriarvoraportti-21032018/fd6f37c6-04d9-44db-99bb-53d54ef1ad1f>

Erkkilä, J. 2020. Takuusäätiö: Velkaongelmat ovat entistä vakavampia ja yhä enemmän vaikeuksia myös hyvätuloisilla. Salkunrakentaja. [Viitattu 11.6.2021]. Saatavissa: <https://www.salkunrakentaja.fi/2020/02/velkaongelmat-hyvataloiset/>

Eurooppa 2020 -strategia. Suomen kansallinen uudistusohjelma, kevät 2020. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2020:35. Valtiovarainministeriö. [Viitattu 2.8.2021]. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162209/VM_2020_35.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Flemming, J. 2011. 1980-luvun pankkikriisi Suomessa – mitä tapahtui ja miksi? Uusisuomi. [Viitattu 18.9.2021]. Saatavissa: <https://puheenvuoro.uusisuomi.fi/jouniflemming/91741-1980-luvun-pankkikriisi-suomessa-mita-tapahtui-ja-miksi/>

Heikkilä, T. 2011. Talous hallintaan. Miten opit hoitamaan talouttasi niin että voit nauttia elämästä. Mediapinta.

Heikkilä, T. 2008. Tilastollinen tutkimus. Edita.

Helaniemi, M. 2020. Velka ei ole häpeä. Lowel profit. [Viitattu 28.7.2021]. Saatavissa: <https://profit.lowell.fi/velka-ei-ole-hapea>

Hiilamo, A. 2019. Velat ja mielenterveys – mitä tiedämme, mitä pitäisi vielä tietää? Näyttöön perustuvat suositukset käytännön työhön. MIELI Suomen Mielenterveys ry. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: https://mieli.exove.eu/sites/default/files/inline/velkaongelmat_ja_mielenterveys_raportti-web.pdf

Hokka, J. 2020. Verkkovälitteisyys tutkimushaastatteluissa. Tampereen yliopisto. [Viitattu 28.7.2021]. Saatavissa: <https://projects.tuni.fi/akateemiset-affektit/blogiteksti/verkkovalitteisyys-tutkimushaastatteluissa/>

Hänninen, J. & Hänninen, J. 2015. Suomalainen velkakirja. Ihmisten elämä velkaantuvassa maassa. Riika: Into.

Häpeän murtaminen auttaa hakemaan apua talousongelmiin ajoissa. 2020. Takuusäätiö. [Viitattu 28.7.2021]. Saatavissa: <https://www.takuusaatio.fi/julkaisu/hapean-murtaminen-auttaa-hakemaan-apua-talousongelmiin-ajoissa/>

Juhila, K. Teemoittelu. Teoksessa Vuori, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. [Viitattu 28.7.2021]. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>

Järvenpää, T. & Ukkonen, T. 2020. Talous omissa käsissä – tietoa, ideoita ja kokemuksia. Kurkistuksia aikuissosiaalityöhön. Tampereen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 28.7.2021]. Saatavissa: <https://blogs.tuni.fi/aikuissosiaalityo/teema1/talous-omissa-kasissa-tietoa-ideoita-ja-kokemuksia/>

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas: näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, K. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karjalainen, S. 2019. Taloussosiaalityötä kehittämässä. Zechner, M., Karjalainen, S. & Viitasalo, K. (toim.) Avauksia taloussosiaalityöstä. Kokkola. Jyväskylän yliopisto. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64919/978-951-39-7780-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Kauppi, P-N. 2018. Häpeän sijaan huomio ylivelkaantumisen ehkäisyyn. Verkko uutiset. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: <https://www.verkkouutiset.fi/hapean-sijaan-huomio-ylivelkaantumisen-ennaltaehkaisyyn/#24bf2c4f>

Kivipelto, M. 2016. Sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä ja vaikuttavuus. Blomgren, S., Karjalainen, J., Karjalainen, P., Kivipelto, M., Saikkonen, P. & Saikku, P. (toim.) Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Tampere. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa:

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130515/URN_ISBN_978-952-302-648-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kotitalouksien varallisuus 2019. 2021. Tilastokeskus. [Viitattu 28.8.2021] Saatavissa: <https://www.stat.fi/til/vtutk/index.html>

Kotitalouksien velkaantumisasaste ja korkorasitus Suomessa. Suomen Pankki. [Viitattu 11.6.2021]. Saatavissa: https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/kuviopankki/rahoituksen-suhdannemittarit/yksityisen-sektorin-velkaantuneisuus-tai-velanhoitorasite/velkaantumisaste_ja_korkorasitus/

Laine, K., Ahonen, A. & Nissinen, K. 2020. Pisa 2018 Talousosaaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:18. Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 28.7.2021]. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162220/OKM_2020_18.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Lappeenrannan seurakunnan diakoniatyö. Lappeenrannan evankelisluterilaiset seurakunnat. Teams-haastattelu 29.4.2021. Tallenne tekijöiden hallussa.

Leiviskä, P. 2021. Sirpa, 55, sortui pikavippeihin ja lopulta velkaa oli 35 000 euroa – taustalla ”hirveän tyypillinen tarina”. Duunitori. [Viitattu 11.6.2021]. Saatavissa: <https://duunitori.fi/tyoelama/velkakierre-pikavipit>

Majamaa, K. & Rantala, K. 2020. Katsaus viime vuosien ylivelkaantumiskehitykseen. Valtioneuvoston selvitys 2020:5. [Viitattu 11.6.2021]. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162625/2020_05_VN_Selvitys.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Maksuhäiriöisten henkilöiden määrä on vakiintunut noin 390 000 tasolle 2021. 2021. Asiakastieto. [Viitattu 28.8.2021]. Saatavissa: <https://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto-media/uutiset/2021/07/maksuhairioisten-henkiloiden-maara-on-vakiintunut-noin-390-000-tasolle.html>

Muttilainen, V. 2002. Luottoyhteiskunta. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. [Viitattu 2.8.2021]. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/242582>

Nivala, S. 2019. Päämäärä on diakoniassa tärkeä. Diakonia+. [Viitattu 7.6.2021]. Saatavissa: <https://www.diakoniaplus.fi/paamaara-on-diakoniassa-tarkea/>

Organisaatio 2020. Oikeus.fi. Talous- ja velkaneuvonta. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: https://oikeus.fi/talousjavelkaneuvonta/fi/index/apuatalousvaikeuksiin_1/talous-javelkaneuvonta/organisaatio.html

Osaava ja osallistava Suomi 2019. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja. [Viitattu 7.8.2021]. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pantzar, J. 2020. Häpeälliset talousongelmat? Takuusäätiö. Teoksessa Murra Häpeä. Takuusäätiön 30-vuotisjuhla-julkaisu. [Viitattu 2.8.2021]. Saatavissa: https://www.takuusaatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/Takuusaatio_30vuotisjulkaisu_saavutettava.pdf

Peura-Kapanen, L., Aalto, K., Lehtinen, A-R. & Järvinen, R. 2016. Ylivelkaantumisen ehkäisy ja hoidon tehostaminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 26/2016. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79587/Ylivelkaantuminen%20ehk%c3%a4isyyn%20ja%20hoidon%20tehostaminen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Radi, N. 2010. Onko ylivelkaantunut oikeusturvan tarpeessa? Teoksessa: Pääseekö asiakas oikeuksiinsa? Sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuoliset tekijät- työryhmä. Raportti III. Toim. Pajukoski, M. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. s. 129–141.

Raijas, A., Kalmi, P., Ranta, M. & Ruuskanen, O-P. 2020. Suomalaisten talousosaaminen – Analyysi 2000-luvulla tehtyjen tutkimusten ja selvitysten perusteella. Suomen pankki. Verkkojulkaisu. Helsinki. [Viitattu 3.7.2021]. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/16991/A119.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Rakenteet, avuttomuus ja lainsäädäntö (2009). Sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuoliset tekijät -työryhmä. Raportti II, 14/2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Rantala, K. & Tarkkala, H. 2010. Luotosta luottoon. Velkaongelmien dynamiikka ja uudet riskiryhmät yhteiskunnan markkinalogiikan peilinä. Yhteiskuntapolitiikka. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100334/rantala.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Ruishalme, O. 2020. Velkaantuminen on riski kansanterveydelle. Takuusäätiö. Teoksessa Murra Häpeä. Takuusäätiön 30-vuotisjuhla-julkaisu. [Viitattu 2.8.2021]. Saatavissa:

https://www.takuusaatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/Takuusaatio_30vuotisjulkaisu_saavutettava.pdf

Sosiaalinen luototus. Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu 2.8.2021]. Saatavissa: <https://stm.fi/toimeentulo/sosiaalinen-luototus>

Saaranen-Kauppanen, A. & Puusniekka, A. 2006. Teemoittelu. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. [Viitattu 2.8.2021]. Saatavissa: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Salonen, A. 2020. Ylivelkaantumisen ehkäisemiseen tarjolla monenlaisia keinoja. Puheen- vuoroja diakonisesta työstä. Diakonia +. [Viitattu 7.6.2021]. Saatavissa: <https://www.diakoniaplus.fi/ylivelkaantumisen-ehkaisemiseen-tarjolla-monenlaisia-keinoja/>

Selvitys keinoista ehkäistä kotitalouksien liiallista velkaantumista. 2019. Työryhmän mietintö. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2019:56. Valtiovarainministeriö. [Viitattu 28.7.2021]. Saatavissa:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161807/VM_2019_56_Selvitys_keinoista_ehkaista_kotitalouksien_liiallista_velkaantumista.pdf

Takuusäätiö. 2021. Sähköpostihaastattelu 21.5.2021. Sähköposti tekijöiden hallussa.

Tietoa meistä. Takuusäätiö. [Viitattu 11.6.2021]. Saatavissa: <https://www.takuusaatio.fi/takuusaatio/tietoa-meista/>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi: Helsinki.

Turunen, E. & Hiilamo, H. 2014. Health effects of indebtedness: a systematic review. Bio-Med Central. [Viitattu 28.7.2021]. Saatavissa: <https://bmcpublihealth.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186%2F1471-2458-14-489.pdf>

Velkaantuminen ja maksuhäiriöt. Kuluttajaliitto. [Viitattu 11.6.2021]. Saatavissa: <https://www.kuluttajaliitto.fi/materiaalit/velkaantuminen-ja-maksuhairiot/>

Velkakatto ja asuntolainojen pituusrajoitus tarvitaan patoamaan rahoitusvakausriskejä 2021. Suomen pankki. [Viitattu 2.8.2021]. Saatavissa: <https://www.eurojalalous.fi/fi/2021/1/velkakatto-ja-asuntolainojen-pituusrajoitus-tarvitaan-patoamaan-rahoitusvakausriskeja/>

Viitasalo, K. 2021. Taloudellisen kyvykkyyden vahvistaminen ja mekanismit sosiaalityössä. Teoksessa Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Toim. Matthies, A-L., Svenlin, A-R. & Turtiainen, K. Tallinna: Gaudeamus. s. 218–230.

Viitasalo, K. 2019. Mistä taloussosiaalityössä on kyse? Zechner, M., Karjalainen, S. & Viitasalo, K. (toim.) Avauksia taloussosiaalityöstä. Kokkola: Jyväskylän yliopisto. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64919/978-951-39-7780-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Vilkkä, H. 2015. Tutki ja kehitä. Juva: PS-kustannus.

Vilkkä, H. 2021. Näin onnistut opinnäytetyössä. Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Keuruu: PS-kustannus.

Warth, J., Puth, M-T., Tillman, J., Porz, J., Zier, U., Weckbecker, K. & Münster, E. 2019. Over-indebtedness and its association with sleep medication use. BMC PublicHealth. [Viitattu 11.6.2021]. Saatavissa: <https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186%2Fs12889-019-7231-1.pdf>

Ylivelkaantuminen ja velkojen lyhennys – Paljonko on liikaa lainaa? 2016. Pankkiasiat. [Viitattu 13.7.2021]. Saatavissa: <https://pankkiasiat.fi/ylivelkaantuminen-ja-velkojen-lyhennys-paljonko-on-liikaa-lainaa>

Zechner, M. 2019. Olosuhteet vaikuttavat taloudelliseen toimintakykyyn. Teoksessa Avauksia taloussosiaalityöstä. Toim. Zechner, M., Karjalainen, S. & Viitasalo, K. Kokkola: Jyväskylän yliopisto. [Viitattu 29.6.2021]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64919/978-951-39-7780-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Zinman, J. 2014. Household debt: facts, puzzles, theories, and policies. National Bureau of economic research. [Viitattu 12.7.2021]. Saatavissa: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w20496/w20496.pdf

Liite 1. Saatekirje haastatteluihin.

Hyvä Velallisten tukiryhmän jäsen.

Olemme kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita LAB ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä velkaantumiseen saatavasta tuesta. Tutkimuksemme tavoitteena on saada tietoa ylivelkaantuneiden henkilöiden kokemuksista ja saamastaan tuesta velkaantumiseen liittyen.

Etsimme haastatteluja varten henkilöitä, jotka olisivat valmiita kertomaan omista kokemuksistaan. Haastattelut toteutetaan haastateltavien kanssa sovittuina ajankohtina Teamsovelluksella.

Vastauksia käsitellään luottamuksellisesti ja tulokset julkaistaan niin, ettei yksittäistä vastaajaa voida tunnistaa niistä. Materiaaleja käytetään ainoastaan tässä opinnäytetyössä ja ne hävitetään aineiston käsittelyn jälkeen.

Opinnäytetyömme valmistuu elokuussa 2021 ja on luettavissa Theseus-tietokannassa.

Toivomme saavamme ylivelkaantumisen kokeneilta tietoa siitä, miten palveluita voitaisiin kehittää. Olisiko erilainen tai varhaisempi tuki voinut auttaa? Millainen?

Mikäli haluat osallistua haastatteluun tai sinulla on kysyttävää opinnäytetyöstämme, voit ottaa yhteyttä meihin sähköpostitse

noora.frantzi@student.lab.fi tai

laura.hallahuhta-penttila@student.lab.fi

Liite 2. Tietosuojalomake.

Laatimispäivämäärä: 3.5.2021

Mitä tarkoitusta varten henkilötietoja kerätään? / Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää ylivelkaantuneiden kokemuksia tilanteestaan ja saamastaan tuesta. Opinnäytetyön tarkoituksena on kerätä ylivelkaantuneiden kokemuksia avun riittävydestä ja oikea-aikaisuudesta.

Haastateltavat henkilöt ovat yksityisiä henkilöitä, jotka olemme etsineet Facebookin Velallisten tukiryhmän kautta.

Mitä tietoja keräämme? / Tutkimusrekisterin tietosisältö

Keräämme sinulta tietoja omasta velkaantumisestasi.

Millä perusteella keräämme tietoja? / Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste

Keräämme tietoja kokemuksistasi sinun suostumuksellasi.

Mistä kaikkialta henkilötietoja keräämme / Tietolähteet

Keräämme henkilötietoja ainoastaan henkilöltä itseltään.

Kenelle tietoja siirretään? / Tietojen siirto tai luovuttaminen ulkopuolelle

Henkilötietoja ei luovuteta eikä siirretä opinnäytetyön laatijoiden lisäksi muille henkilöille tai tahoille.

Minne tietoja siirretään? / Tietojen siirto tai luovuttaminen EU:n tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle

Kerättyä tietoa ei siirretä EU:n tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle.

Kerättyjen tietojen turvallinen säilyttäminen / Rekisterin suojausten periaatteet

Tietoja käsitellään vastuullisesti opinnäytetyön tekijöiden omilla tietokoneilla, joihin ei ulkopuolisilla ole mahdollisuutta päästä. Osallistujien tunnistetiedot poistetaan aineiston purkamisvaiheessa eli aineisto anonymisoidaan.

Kuinka kauan kerättyä aineistoa säilytetään? / Tutkimusaineiston käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Kerättyä aineistoa säilytetään opinnäytetyön kirjoittamisen ajan. Opinnäytetyö on valmis elokuussa 2021. Aineisto tuhoetaan viimeistään kaksi kuukautta opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Aineisto säilytetään ilman henkilötunnistietoja.

Liite 3. Teemahaastattelurunko.

Millainen elämäntilanne sinulla oli velkaantumisen hetkellä?

Mitkä syyt ovat johtaneet velkaantumiseen?

Millä aikavälillä velkaantuminen on tapahtunut?

Millaista apua sait, kun velkaantuminen alkoi?

Missä kohtaa hait apua velkaantumiseesi/mitkä asiat vaikuttivat avun hakemiseen?

Olisiko jotain, mikä olisi estänyt ongelmaa syvenemästä?

Kuinka koet avun riittävyyden nyt/kaipaisitko jotain lisää?